

Knjiža 2.

Življenje in svet

Štev. 5.

Ljubljana 31. januarja 1930.

Leto 4.

Justin: Menih Schwartz iznajde s hudičevno pomočjo smodnik (lesorex)

Prof. W. A. White,
bivši predsednik Ameriške psihiatrične
družbe

Propad ali vstajenje narodov?

Pesimisti — Doba strojev — Paralela, ki je ni — Atavistični nagoni in njih umiranje — Borba proti zločinu — Sp englerjevo prerokovanje — Zakaj ni treba obupati nad današnjim svetom

Na tisoče ljudi živi širom sveta, ljudi z visoko duhovno naobrazbo, ki bi dali vse svoje zemске dobrine, če bi mogli vnaprej vedeti, kakšna bo usoda človeštva in kako se bo končala. Takšni ljudje, ki so preizkusili kaos ničnosti samotnih dni na lastnem življenju ali na življenju celih plemen, so prišli kakor Macbeth do spoznanja, da je življenje »od norca pripovedovana bajka, polna hrupa in jarosti, ki pa nič ne pomeni.«

Ljudje, ki so verjeli v to, so zavrgli življenje. Drugi, ki so na dnu svojega srca prav tako črnogledi, pa omamljajo svoje globokoumno prepričanje s trdim, neutrudnim delom, ali pa iščejo utehe v pijači, v mamilih ali pa postanejo kar poklicni klovni.

V literaturi pesimizma, katere velik del je nastal šele po vojni, je »hudič« v drami skoro vedno znanost ali vsaj njen izrodek-stroj! Njenemu kvarnemu vplivu pripisujejo izkoreninjenje vere, ubijanje individualnosti in uničenje idealizma s strani surovega materializma.

To je približno stališče, ki ga zavzema g. Caillaux, francoski politik v nekem svojem sestavku, objavljenem v nekem ameriškem magazinu. Znanost, izvaja pisec, zaznamuje ogromen napredek. Dala je človeku v prirodi oblast nad stvarmi, oblast, o kateri še sam ni sanjal, ampak ta čisto znanstveni razvoj ni našel vzporednice z razvojem tega, kar imenuje taisti g. Caillaux morala. Ena izmed tvorb znanosti, katero francoski državnik najbolj obžaluje, je povzdig dobe stroja in tendenca tehnike, ki zasleduje končni cilj standardizacije, izločitev razlike individualitete, ki je vendar tako važna za nadaljnji razvoj in napredek.

Odkar so obtožili znanost, da je tisto sredstvo, ki uniči lastnega stvaritelja, se zdi samo fair, če se da znanosti prilika,

da odgovori na to obtožbo. Kaj more, splošno rečeno, znanost proizvajati, da nas prepriča, da se človeštvo ne bliža poginu, ampak se, baš nasprotno, še vedno dviga? Mislim, da nam znanost tukaj lahko marsikaj pojasni, razodene, in kar nam more povedati, ne bo samo vzpodbudno, ampak tudi prepričevalno. Življenje na našem planetu se razvija počasi in teži leno k svojemu visokemu smotru. Milijone let je trajalo, preden se je razvila praprotoplazma do bitja lastne volje in zavedne moči — svojo najvišjo stopnjo človeka pa je dosegla šele v zadnjih dvajset tisoč letih ali še manj.

Da naznačimo, koliko in kako malo je napredovalo človeštvo od roda do roda tekom tisočletij, smo se namenili pokazati tri velike zločine, s katerimi mora človek še vedno računati. To so: ljudožrstvo, krvosramstvo in umor. Laik bo gotovo strmel, če mu povemo, da ljudožrstvo še ni premagano. Čeprav je res, da smo v tem oziru bolj napredovali nego v območju ostalih dveh zločinstev, se vendar še vedno pojavlja ta nagib tu in tam pri anormalnih osebah, seveda pod posebnimi pogoji in v posebnih okoliščinah. Ljudje, ki živijo na odljudenih otokih ali v ledenih pokrajinah severnega tečaja in nimajo kaj jesti, pridejo čisto instinktivno na misel ljudožrstva.

To pa še oddaleč ni nobena sramotna reakcija, saj ni v bistvu nič drugega kakor posežek nazaj v prastanje človeka, ko je zmagovala samo fizična sila in neusmiljenje.

Ljudožrstvo pa se ne javlja samo zgolj pod pritiskom sile. Primer, ki ga bomo opisali, pač ne potrebuje opravičila glede samoočvadanja. Mladim ljudem, ki so mu bili priče, je nudil presretni dokaz dejstva brez poznanja

psihološkega vzgona. Fakultete ene najpomembnejših univerz Amerike so stvar razumele in jo tudi obravnavale.

Neki dijak, ki je bil zaposlen s svojo skupino pri seciranju v anatolijski dvorani, je nenadoma pogadel kos človeškega mesa z operacijske mize in ga — jedel! Dijaki so hoteli tovariša hipoma odstraniti iz svoje srede, toda docent se jim je postavil po robu. Mladi mož je bil dobil epileptičen napad. V prvem štadiju tega napada je popolnoma izgubil oblast nad sabo ter zapadel volji živalskega nagona.

Ta primer služi za dokaz, da živalski instinkt še ni docela izkoreninjen iz človeka.

Krvosramstvo je pogostejše od ljudozhrstva, a tudi to se vedno bolj zatira. Celo divja plemena imajo zoper takšne primere sredstva, s katerimi odvrčajo ta nagnjenja od ljudi in jih kaznujejo šestokrat s smrtno kaznijo. V višjih krogih civilizacije pa se to ljudem naravnost stidi.

Na ta način je mogoče, da je naperjen človeški boj v naših dneh najbolj proti zločinu umora. Nagnjenje k umoru je zelo razširjeno, mnogo bolj kakor si to domišljajo dobro vzgojeni in izobraženi ljudje. Vsak človek očituje v svojem bistvu kakšen sadističen nagib. Izkušnja uči, da motre ljudje v kinematografu z mnogo večjim zanimanjem prizor, če se ljudje spoprimejo in če se igralcem vidi, da hočejo drug drugega umoriti. Sadistični nagib se kaže tudi pri raznih naporih sportnih činih.

Nežne dušice bodo gotovo presenečene, če jim povemo, da počivajo tudi v njih nagoni, ki se lahko zdramijo pod pritiskom razmer. Neka zelo izobražena dama, ki jo lahko prištevamo k najbolj kultiviranim, mehkosrčnim in finim ženskam, je šla neki večer k boksanju. Meni sem, da bo gotovo padla v omedlevalo, ahi da se ji bo vsaj uprla, ko bo stvar postala »krvava« in brutalna. Toda kaj še! Ne to ne ono se ni zgodilo. Boksala sta se velik in močan ter majhen in šibak borec. Manjši, slabotnejši borec je junaško prenašal svojo usodo, smatral je to, kar se je zgodilo, pač za samoumevno kazen. Ko je bil njegov obraz preklan, njegovo oko zaprto in zob izbit ter uho presekanó, se je še vedno hrabro boril dalje. Tedajci se je moja znanka dvignila in mu je ploskala. Bila je čisto iz sebe, popolnoma se je predrugačila. Vzpodbujala je slabiča, ~~on~~ vstane in naj se še nadalje izpo-

stavlja ter sprejme od svojega nasprotnika še hujše udarce. Dama pač ni vedela, kaj dela. V notranjosti njenega bitja se je pojavila bojazen pred njeno lastno fizično nemočjo. Če je vzpodbujala slabiča in mu klicala, naj ne podleže, jo je k temu priganjalo dejstvo, da se je v mislih postavila čisto na njegovo mesto. »Borila« se je tudi sama medtem ko se je s hrbtom naslanjala in pritiskala k zidu.

Čeprav v vsakem živim nagon, ki žene človeka k temu, da draži in povzroča voljudem rane, ter se v nekaterih atavistično celo razvije do stopnje, da počenja to zgolj iz nekakšnega zadovoljstva, je po drugi strani prav tako res, da ta nagon pod vplivom civilizacije slabi, in sicer baš pod tistimi vplivi, ki najmogočnejše podpirajo dviganje in razvoj civilizacije.

Čeprav človeka pri stremljenju, da bi dosegel najvišji vrhunec gore, ki jo vidi pred sabo, zadržujejo razne ovire, udarci usode kot je n. pr. vojna, kuga in lakota ter povzročajo, da se mu zaradi tega majejo tla pod nogami ter včasih potrebuje cela stoletja, da izgubljeno zopet popravi — vendar je koncem koncev le res, da se njegova pot polagoma obrača k solncu.

Neka skrita sila v svetu, ki je ne moremo natančno razčleniti, daje pobudo, da se napredek ne ustavi. Ta sila se razodeva v religiji, v zakonu, v vzgoji, v znanosti, v družabnem življenju in v mnogih javnih ustanovah. Eno teh razodetij je fizična rast. Neverjetno je, kako se lahko razvije prirodni nagon, ki biva celo v najmanjših bitjih. Nedvoumen dokaz za to trditev leži v nedavno objavljenem poročilu profesorja Carrola, ki se je celo vrsto let posvečal poizkusom. Njih namen in končna svrha je bila ohraniti stanišče živali pri življenju. Učenjak omenja v svojem poročilu med drugim, da bi se bila skupina celic, ki je po njegovem prizadevanju živela 16 let, obdržala, če bi se bila lahko brez ovir razvijala in plodila dalje, lahko v najkrajšem času razrasla v takšno maso, ki bi bila tolikšna, kakor je svetovje. Že ta primer nam nudi predstavo, kako neskončna je energija vsega živega.

Toda razvoj človeštva se nemoteno nadaljuje: dvigu sledi propast, propasti zopet dvig. Ko je propadel Rim, se je začel dvigati zapadni svet... Mi sami pa smo doživeli, po brezprimerni-

nem napredku Evrope in Amerike, pekel svetovne vojne...

Naj si bo tako, kakor misli Spengler: da ima vsak narod, vsaka civilizacija svojo mladost, svojo zrelo dobo, svojo starost in čas propasti — prav tako kakor vsak individij, in najsi se izpolni proročanstvo, da bo današnja civilizacija izginila, kakor se je zgodilo že z drugimi pred njo. Po drugi strani pa lahko smatramo, da se to proročanstvo ne bo izpolnilo. Lahko se reši pred uničenjem in propastjo, ker bivata v njej vsaj dva elementa, o katerih ni mogoče govoriti pri dosedanjih propadlih civilizacijah. To je prvič: splošna obrazba civiliziranih narodov, iz kate-

re lahko izvajamo splošno izmenjavanje misli ter dejstvo, da ne more noben civiliziran narod živeti v izolaciji. Vsi, kar nas je, se držimo za roke in noben civiliziran narod ne more propasti, ne da bi o tem zvedeli drugi narodi.

In tudi če bi šel kateri narod naproti propasti, se vendar ne more izgubiti to, kar je ta narod doprinesel za sporazum med ljudmi. Tudi tukaj — da se predstavotvorno izrazimo — sega zob enega kolesa v zob drugega kolesa. To pa zato, ker so pridobitve enega naroda pripomogle k pridobitvam vseh drugih narodov. In tako se bo zgodilo, da bodo vsi narodi doživeli nov razcvit in njihovo delo bo rodilo sadove.

Karel Čapek

Čudna celica

To mi nič — je rekel pisatelj Jandera — loviti tatove, to je znana stvar, toda bolj čudno je, če išče tat onega, katerega je okradel. Da boste vedeli, to se je zgodilo meni. Nedavno sem napisal povest in jo dal natisniti. Ko sem jo bil videl tiskano in sem jo prečital, me je obšla neprijetna slutnja. »Človek,« sem si rekel, »nekaj sličnega sem že nekoč in nekje čital. Za vraga, komu neki sem ukradel to snov?« Tri dni sem letal okoli kakor ponorela ovca in na noben način se nisem mogel spomniti, od koga sem si bil »izposodil« snov. Končno sem našel nekega tovariša in mu rekel: »Veš kaj, človek, meni se zdi, da je moja zadnja povest nekemu ukradena.« »To sem spoznal na prvi pogled,« je rekel tovariš, »snov je ukradena Čehovu«. Nekoliko mi je odleglo in ko sem bil srečal nekega kritika, sem mu rekel: »Neverjetna stvar, gospod, včasih zakrivi človek plagiat in niti ne ve kako. Moja zadnja povest n. pr. je ukradena.« »Vem,« je rekel kritik, »in sicer Maupassantu«. Tako sem hodil od znanca do znanca. Kakor hitro zaide človek na krivo pot zločina, ne ve, kdaj se bo ustavil. Samo pomislite: povest sem ukradel Gottfriedu Kellerju, Dickensu, D'Annunziju, iz Tisoč in ene noči, Charlesu Louisu Philippu Hamsunu, Stormu, Hardyju, Andrejevemu, Roseggerju, Reymontu in celi vrsti drugih. Iz tega se vidi, kako se človek čedalje globlje pogreza v propast.

To še ni nič — je rekel gospod Bobek, stari kriminalist — to me spominja na slučaj, ko so imeli morilca, niso pa mogli najti njegovega umora. Toda nikar ne mislite, da se je to zgodilo meni. Prebival sem samo pol leta v kriminalu, v katerem je sedel poprej morilec. To je bilo v Palermu — je pripomnil gospod Bobek in skromno pristavil: — Bil sem tam samo zaradi nekega kovčega, ki mi je prišel v roke na ladji. Dogodek sam mi je pripovedoval nadpaznik v poslopju. Učil sem ga namreč igrati »marjaš« in »božji blagoslov pri Kohnu«.

Kakor vidite, je bil paznik pobožen gospod. Neko noč torej sta videla policista — v Italiji hodita vedno po dva skupaj — kako beži po via Butera, ki vodi k smradljivemu pristanišču, neki moški. Prijela sta ga in, porco dio, v roki je imel okrvavljeno bodalo. Peljala sta ga seveda na policijo, in sedaj: »Fantič, povej nam, koga si zabodel?« Mladenič se je pričel tresti in je rekel: »Umoril sem človeka, toda več ne morem povedati. Če bi povedal več, bi prišli v nesrečo še drugi ljudje«. Več niso mogli izvedeti od njega.

Seveda so pričeli takoj iskati truplo, toda niso ga našli. In tako so sklenili, da je treba prerešetati vse drage pokojnike v zadnjem času. Toda, kakor se je izkazalo, so umrli vsi po krščansko na malariji in sličnih stvareh. Zato so znova navalili na mladeniča. Povedal je, da se piše Marco Biago iz Castra

Giovanni in da je mizarski pomočnik. Dalje je priznal, da je zabodel kakih 20krat nekega krščanskega človeka in ga umoril. Toda koga je tako obdelaval, ni hotel povedati, da ne postanejo nesrečni še drugi ljudje. Basta. Sicer si je želel samo božje kazni in se zaletaval z glavo ob steno. »Takega kesanja«, je rekel paznik, »še ni videl nikoli nihče«. Kakor veste, ne verjamejo policisti človeku nobene besede. Govorili so, da Marco morda ni nikogar umoril in da laže. Potem so poslali bodalo na univerzo, in tam so ugotovili, da je kri na končnici bodala človeška kri in da je moralo bodalo prebosti srce. No, jaz ne vem, kako se to spozna. Toda kaj naj store sedaj? Morilca imajo ne pa umora. In to vendar ne gre, da bi prišel človek zaradi neznanega umora pred sodišče. Treba je vendar imeti corpus delicti. Med tem je Marco neprestano molil in prosil, naj bi ga vendar že postavili pred sodbo, da more delati pokoro za svoj smrtni greh. »Ti, porco, če hočeš, da te sodi pravica, moraš priznati, koga si umoril. Kar tako te ne moremo obesiti. Povej nam, prokleti osel, vsaj eno pričo«. — »Jaz sem sam priča«, je kričal Marco, »in prisegam, da sem umoril človeka!«

Torej, tako je bilo. Paznik mi je povedal, da je bil ta Marco poseben lep in pridren človek in da niso imeli še nikoli tako pridnega morilca v ječi. Čitati ni znal, toda v roki je imel neprestano sv. pismo, čeprav narobe ter je jokal vanj. Tako so poslali k njemu nekega dobrodušnega župnika, da bi okrepčal njegovo dušo in pri tem previdno poizvedel, kako je z umorom. Vselej ko se je župnik vračal od Marca, si je brisal solze iz oči. Rekel je, da bo Marco, če se ne pokvari, nedvomno deležen velike milosti, ker je njegova duša žejna pravice. Toda razen solz tudi župnik ni dosegel nič. »Naj me obesijo in basta«, je rekel Marco, »da se bom vsaj kmalu spokoril za svojo veliko krivdo. Pravica mora biti«. Tako je minulo nad pol leta in še vedno niso našli iskanega trupla.

Ko se jim je zdelo že preneumno, je rekel policijski ravnatelj: »Mordiano, če že hoče biti Marco na vsak način obesen, potem mu' dajmo umor, ki se je zgodil tri dni po njegovi aretaciji v Arenelli, kjer so našli umorjeno staro žensko. To je vendar sramota, tu imamo morilca brez umora in brez trupla, tam pa imamo tako fin in izrazit umor, brez morilca. Spravite to na kak način sku-

paj! Če hoče biti Marco obsojen, mu bo pač vseeno zakaj.«

To so ponudili Marcu in mu obljubili, da bo dobil zato v najkrajšem času vrv in da bo imel potem mir. Marco je malo kolebal, potem pa je izjavil: »Ne, če sem že obtežil svojo dušo z zločinskimi umorom, vendar je nočem obtežiti še s takimi smrtnimi grehi, kakor so laž, goljufija in krivo pričevanje«.

Tako torej se ni moglo nadaljevati. Sedaj so mislili v kriminalu samo na to, kako bi se iznebili tega prokletega Marca. »Veste kaj«, so rekli jetniškemu mojstru, »storite na kakšen način, da more pobegniti. Postaviti ga pred sodišče, ni mogoče, to bi nas le osramotilo — da bi ga pa izpustili, ko vendar sam priznava umor, pa tudi ne gre. Glejte, da bo ta cane maledetto kakorkoli neopaženo izginil«. — Torej dobro, od tega dne naprej so pošiljali Marca po poper brez spremstva. Njegova celica je bila dan in noč odprta na stezaj, Marco pa je tekal ves dan po cerkvah in se zvečer ves zasoplen vračal v bojazni, da ne bi zamudil ure, ko zapro kriminal.

Nekoč so namenoma zaprli kriminal boljši zgodaj, Marco pa je napravil tak trušč in tako razbijal po dunih, da so mu morali odpreti in ga pustiti v njegovo celico.

Neki večer je rekel paznik Marcu: »Ti, porco madonna, danes spiš zadnji-krat tukaj. Ako močeš povedati, koga si umoril, te ne bodo obesili, ampak te

bomo vrgli ven, proklet bandit. Hodi k vragu, da te kaznuje».

V tej noči se je obesil Marco na oknu svoje celice.

Slišite, župnik je sicer rekel, da se more duša človeka, ki izvrši samomor zaradi očitkov vesti, vendar le rešiti, ker umre v stanju dejanskega kesanja. Toda župnik najbrže ni vedel z vso gotovostjo, ali pa je še nerešeno vprašanje. Kratkotrajno, verujte mi, da Marco straši v celici. Kakor hitro so namreč koga zaprli v to celico, se je zbudila v njem vest in pričel se je kesati svojih dejanj, delal pokoro in se popolnoma izpreobrnil. Seveda ne pri vseh v enakem času. Za prestopok je trajalo eno noč, za kršitev dva tri dni, za zločin pa tri tedne, preden se je kaznenec izpreobrnil. Najdlje so vztrajali žeparji in goljufi in vobče oni, ki zaslužijo mnogo denarja. To vam povem, da velik demar poseben otrdi vest ali pa jo uspava. Najuspešnejše je bilo vedno na dan obletnice Marcove smrti. Tako so prišli tam v Palermu na misel, da napravijo iz celice neke vrste poboljševalnico. Tja so zapirali kaznenec, da bi obžalovali svoja dejanja in se izpreobrnili. To veste, da imajo mnogi protekcijo pri policiji in da so drugi taki lopovi naravnost potrebni policiji. Tako je umljivo, da miso vsakega zaprli in da so od časa do časa skrbeli za to, da se ta ali oni ni izpreobrnil. Mislim, da so se dali včasih tudi podkupiti od velikih lopovov in jih niso zaprli v čudodelno poboljševalno celico. Niti v kraljestvu čudežev ni več pravičnosti.

Tako, gospod, mi je pripovedoval paznik v Palermu in tamošnji tovariži so mi to potrdili. Čudno, noben paznik ni hotel vtakniti v celico niti enega prsta. Tako so se bali, da bi jih mogla obsijati milost in bi morali obžalovati svoja dejanja.

Torej, kakor rečeno, učil sem nadpaznika razne pobožne igre s kvartami. Bil je ves zmeden, če je izgubil. Ko pa je dobil nekoč zelo slabo kvarto, je podivjal in me zaprl v Marcovo celico. »Per Bacco«, je kričal. »jaz te že naučim!« Legel sem in zaspal. Zjutraj me je zbudil paznik in vprašal: »Torej, kako si se izpreobrnil?« — »Nič ne vem, signore comandante«, sem rekel. »spal sem kakor maček«. — »Tako? Nazaj!« je zakričal name.

Toda čemu bi vam pripovedoval na dolgo: tri tedne sem bil že v celici in še vedno nič: nobene milosti mi bilo. Paz-

nik se je pričel čuditi in je rekel: »Vi Celci ste pa proketo brezbožni ali pa krivoverni, ker na vas prav nič ne deluje!« In potem me je strašno ozmerjal.

In, glejte, od tega časa naprej Marcova celica sploh ni več delovala. Naj so zaprli vanjo kogarkoli, nihče se ni niti najmanj izpreobrnil, niti poboljšal ali se kesal. Kratko malo celica ni več funkcionirala. Ježešmarija, kako so bili jezni! Gnali so me na ravnateljstvo in mi očitali, da sem jo pokvaril in tako naprej. Migal sem z rameni. No, kaj sem mogel za to? Tako so mi dali vsaj za tri dni temnico, baje zato, ker sem poškodoval celico.

Karavana severnih jelenov

Med največjimi čredami udomačenih živali, ki jih je človek preselil iz kraja v kraj, treba omeniti 3000 severnih jelenov. Nedavno so odgnali to krdo iz zapadne Aljaske proti ustju reke Mackenzie. Pripravili so pohod so trpele cele mesece. Jeleni je od kanadske vlade kupila newyorská družba, ki namerja udomačiti te živali, namenjene Eskimom v severnozpadnem kanadskem ozemlju. S tem da se uvedejo te črede k tem preprostim ljudstvom, upajo razviti pri njih obrt, ki jim bo omogočal živeti še od česa drugega kot od samega lova in ribarstva. Na čelu karavani stoji Laponec Andrew Bahr, najboljši poznavalec severnih jelenov. Prvi jih je uvajal v Aljasko na željo Američanov, ki so jih kupovali na Laponskem. Trije drugi Laponci in 6 Eskimov spremljajo karavano, ki poleg črede žene še 53 sani z jelenjo vprego. Idoč čez rob in glob bo prispela spomladi do Collvlla, na čigar bregovih ostane 2 meseca. Povečana z mnogimi mladiči odrine zopet na pot in na spomlad l. 1931. pride na določeno mesto.

KAKO PES NAJDE SLED

V neki nemški medicinski publikaciji je nedavno izšla razprava Rudolfa in Rudolfine Menzel, ki obravnava vprašanje: v čem tiči možnost psov, da najdejo sled. Težko je reči, ali se psi pri iskanju ravnajo po onem posebnem vonju, ki je lasten vsakemu človeku, ali ne. Nekateri namreč trdijo, da ta specifični vonj, ki je pri vsakem človeku drugačen, psom pri iskanju prav nič ne koristi, marveč da slede samo duhu pohošenih rastlin in zemlje. To domnevo potrjujejo tudi poskusi, ki so pokazali, da psi lahko slede celo umetno odtisnjenim stopinjam, kjer o kakem specifičnem vonju ne more biti govora. Vendar pa slednji ni popolnoma brez pomena, marveč igra v nekih okoliščinah zelo važno vlogo, ki jo omenjena razprava podrobneje obravnava.

Dr. Slavko Grum

Beg iz življenja

Če se razgledamo v statistiki samomora, ugotovimo strahoten porast pobegov iz življenja: Na 100.000 prebivalcev je prišlo n. pr. l. 1875. v Italiji 3.5 samomorov, l. 1905., t. j. 30 let pozneje pa še enkrat toliko, t. j. 6.3. Na Angleškem l. 1875. 6.6, l. 1905. pa 10.3. V Avstriji je v isti dobi zabeležen porast od 10.6 na 17.3, v Franciji od 14.4 na 22.8 in končno na Japonskem od 10.0 na 20.1. Pri tem je opaziti po vseh državah enotno dejstvo, da je samomor v mestih mnogo številnejši nego na kmetih. Tako beleži Nemčija v mestih nad 10.000 prebivalcev l. 1900. na 100.000 ljudi 25.5 samomorov, na deželi pa 18.7. Francija v isti dobi v mestih 25.2, v provinci le 15.7, Italija v mestih 11.8, na kmetih 4.5. Tako moramo takoj pribiti dejstvo, da mora biti samomor v neki vzročni zvezi s kopičenjem ljudi v mestih, z mehanizacijo življenja, z omiko. Temu ne nasprotuje pojav, da je samomor osobito številen med mladimi ljudmi, ki se priselijo s kmetov v mesta. Ob tem zaslutimo, da utegne imeti tu neko ulogo *spoznanje*,

Dr. Slavko Grum,
zdravnik in pisatelj

živlensko *razočaranje*. S tem se tudi ujema, da so izmed vseh stanov v tej statistiki najbolj številno zastopani duševni delavci vseh vrst, stanovi, ki se jim gmotno razmeroma ne godi slabo, ki so pa v največji meri deležni spoznanja.

Da, spoznanje! Samomor naravnost kaže pot, ki jo hodi razvoj človeškega duha. Divjaki ga skoro ne poznajo, črnci na jugu Zedinjenih držav ameriških vzlic najbednejšim razmeram na plantažah in v bombaževih tvornicah dosežejo komaj 1.9 samomorov na 100.000 prebivalcev, belopolti prebivalci v istih krajih pa 7.6. Ni li to osupljivo?!

Tako spoznamo, da ima samomor nekaj stik z razvojem človeštva, z njegovo modernizacijo. To me je na-

potilo, da sem jel premišljevat, koliko doprinaša doba, sodobnost kot kulturno, socialno in splošno miselnostno okolje k vzročnosti samomora. Ako je dosegel Berlin v l. 1926. že 50.2 samomorov na 100.000 prebivalcev in če pomislimo, da morajo pobegniti iz življenja v prvi vrsti baštisti ljudje, ki so v največji meri deležni kulturnih pridobitev našega časa, potem mora baš doba sama s svojimi pridobitvami prispevati k omenjenim, vedno številnejšim pobegom v onkraj.

V učnih knjigah psihiatrije (vede o duševnih boleznih) naletimo na samomor pri dveh vrstah bolezenskih pojavov: Enkrat kot brezvezen čin brez predhodnega čustvenega nastrojanja, ki bi bilo kakorkoli v skladu z dejanjem. Drugič pa kot nekaj zmiseln, po logiki obolelega duševnega organa upravičeno izbežen čin. Samomorične težnje prve vrste se javljajo v temnih, našem duševnem življenju povsem nepristopnih stanjih t. zv. katatonskega struporja in padavične omračenosti; kot t. zv. impul-

zivni goni se porajajo v teh stanjih povsem nepričakovano s silovitostjo prvinskih sil ter jim moramo odreči vsaktero, količkaj umljivo zunanjo vzročnost.

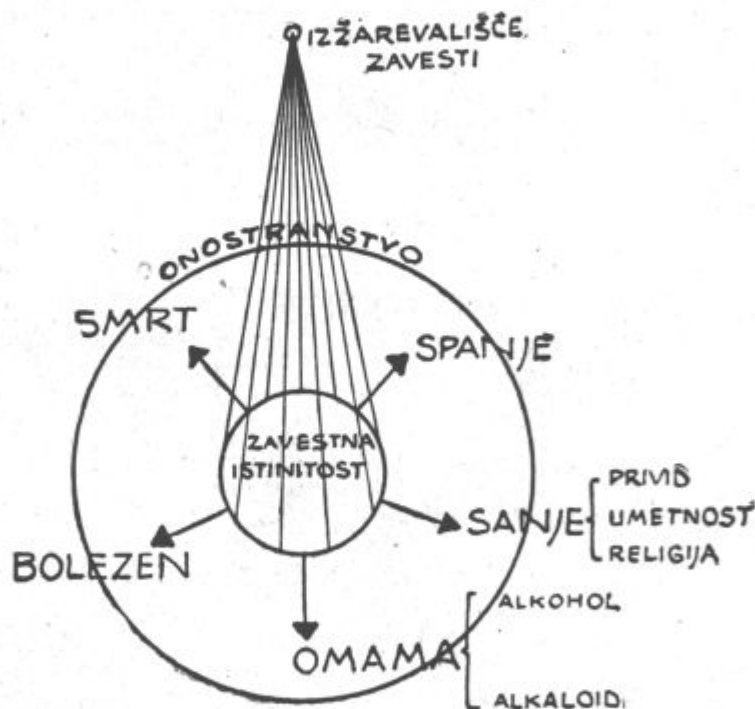
Tako n. pr. srečujete po blaznicah bolnike, ki dan za dnem posedajo na istem prostoru z okorelimi udi in sklonjeno glavo in z vase zaklenjenim izrazom obličja strmé negibni v nič. Tak človek pa vam zdajci plane iz teže odrevenelosti, pobije svojega bližnjika s pestjo na tla, nato pa ravnu dušno, kakor bi opravił svojo južino, zavzame zopet prejšnji prostor in morebiti za mesce iznova popolnoma ohromi. Kajkrat pa tak bolnik, na mestu da bi poškodoval svojega tovariša, prizadene samemu sebi najhujšo okvaro; zaleti se z glavo ob zid ali

kaj drugega. Nedavno si je neki bolnik v Stenjevcu pri Zagrebu z neko črepinjo odprl trebuh in izgrebel z lastnimi prsti nekaj metrov črev, da so se vlačila za njim, ko je stopal po sobi.

Gibalo samomorilnih teženj pri obolenjih te vrste nam je povsem nezna-
no. Nikakega dohoda nimamo k pro-
učevanju duševnosti teh naših hromih,
zamaknjenih bratov. Poznamo pa ne-
ko drugo vrsto duševnih obolenj, ki
se ob vsej svoji raznolikosti odlikuje
od primera do primera z neko osnov-
no skupnostjo: s potrtostjo, depresij-
jo. — Kljub vsem raznolikostim teh
obolenj (nevrastenija, ali živčna iz-

ali more pritirati življenje samo, zu-
nanja vzročnost, okolje človeka do
samomora, ne da bi bil dotični tudi
duševno bolan? Ali je torej z eno be-
sedo samomor mogoč zgolj zaradi ka-
kega zunanje vzroka, n. pr. izgube
denarja pri igri v Monte Carlu, iz-
gube časti? Da, v poslednji dobi celo
niso osamljeni primeri samomorov šol-
arčkov, ker jih je v šoli pokaral učitelj.
Nemci imajo besedo: »Gymnas-
siasstenselbstmord«.

Nekateri pisci, n. pr. Wagner-Jau-
regg vidijo v slehernem samomoru le
izraz za potrtostjo obbolele osebnosti.
V primerih, ko človek ni nosil svoje
bolezni na obrazu, govore o prikritih

Magični krog pobegov iz zavesti

črpanost, habitualna potrtost, melan-
holija) tak bolnik kaj rad izvrši sa-
momor, ker se mu čustveni nastroj
potrtosti in brezupja stopnjuje do ne-
znosnosti. Vzročnost samomorov pri
teh bolnikih je povsem dostopna raz-
členbi.

To sta torej dve vzročnosti skupi-
ni pobegov iz življenja, kakor ju za-
sledimo v učbenikih psihiatrije. V čas-
nikih pa je zapisano: nesrečna ljube-
zen, brezposelnost, sifilis. Tako pri-
demo nujno do tega, da se vprašamo,

melanholikih (verkappte Melancholi-
ker). Čeprav drugi niso ducela istega
mnenja, moramo vendar označiti sa-
momor sam po sebi kot patološko
(bolezensko) dejanje in je pod nekimi
pogoji pri duševno polnovredni oseb-
nosti nemogoč. Narava je v nepre-
stani borbi za obstoj vzgojila v člove-
ški vrsti nekaj standardni, t. j. nor-
malni tip, nekega povprečnika, čigar
čustveno ranljivost je uglasila tako,
da se uspešno izogiba vsemu, kar mu
škoduje ter sprejema vse, kar mu ko-

risti. Ta povprečnik se lahko tudi brez večjega notranjega odpora včleni v razne naprave, ki jih premore človeška družba (največja le-teh je pač država), v katerih se človek druži zaradi uspešnejšega odolevanja skupnim škodljivostim. Prehudo bi bilo, če ne bi narava dopustila zdravemu povprečniku izživeti življenja do njegovega fiziološkega zaključka, t. j. do tistega časa, ko mu služi telo. Človek ni v svojem razvoju zrasel nekako sam iz sebe, marveč je plod dedne mase in vplivov okolja. Ti vplivi so ga oblikovali tako, da predstavlja v svojem standardnem zastopniku lik, ki uspešno odoleva vsem napadom, ki mu iz njegovega okolja ogražajo obstoj.

Standarden človek pa je le domišljen, fiktiven tvor znanosti, množestven človeški obraz vseh milijonov človeških obrazov. V vsej svoji popolnosti ga sploh ni na svetu. Baš psihiatrična veda se bori bolj nego vsakoterá njenih sestrskih ved s pojmom, kaj je prav za prav normalno. Poedinec ni nikdar v vseh svojih funkcijah vzorno normalen, takisto ne na svojem čustvenem področju, toda njegov duševni ustroj očituje zopet le v poedinih, ne preveč številnih primerih tako stopnjo abnormalnosti, da postane družbi nevaren in ga je treba osamiti v zavodu. Ne, taki primeri so v manjšini. Pač pa se psihopat v neštevilnih primerih kot praktično zdrav človek povsem prosto giblje v družbi. In ta, ta je naš človek! Ne da bi se dotaknili preje omenjenega nazora, ali je vsak človek, ki izvrši samomor, postal žrtev prave pravcete melanholije, moremo vendar ugotoviti, da obstoji v vsaki dobi številna plast ljudi, ki so duševno kakorkoli vrženi iz tira, ne da bi jim bilo to videti že iz daleč na obrazu. Med temi zaznamenovanci je tudi neka skupina, ki je pri vsej siceršnji normalnosti čustveno nekoliko previsoko uglasena, preveč rahla in prehitro ranljiva; taki ljudje ne morejo ničesar prenesti, vse jih tako zelo boli. In ta, ta skupina ljudi je, ki jo morebitno neugodno zunanje okolje mnogo bolj ograža nego zdravega, žilavega povprečnika. To so oni, ki potem umirajo radi nesrečne ljubezni, radi vseh prečudnih vzrokov, ki jih navajajo časniki.

Tudi doba kot kulturno, gospodarsko in splošno miselnostno okolje more zavzemati neko mesto v vzročnosti samomora, namreč toliko, kolikor

kor nudi nekačim poedincem, ki v njej živijo, kake neprikladne pogoje. Časovno okolje kot činitelj v vzročnosti samomora se mi vidi posebno zanimivo, zato pri svojem izvajanju predvsem mislim nanj.

Človekovo življenje je uteševanje gonov, teženj, hrepenenj, ki so jim zoperstavljene različne utesnitve in ovire. Utesnitve, pridobljene po dednosti in vzgoji in posvečene z verstvi in zakoniki. Najmogočnejša gona, ki obvladujeta življenje, tečaja, okoli katerih se suče življenska os, sta glad in ljubezen; glad je oni silni gon, ki ščiti življenje poedince, ljubezen pa je tisti gon, ki obvaruje rod pred izumrtjem.

Poglejte velikomestno ulico v njenem vsakdanjem vrvenju: prerivanje ljudi, hropenje avtomobilov, izložbena okna, glas kolporterja — vse samo: kruh, kruh! In zvečer, ko se zavrta v ulico električna luč, ko se zganejo na oknih zabavišč zavese in zapoje vijoline, tedaj stopi na ulico ona — ljubezen.

Lakota in ljubezen —

Ovire, ki se stavijo na pot uteševanju gonov, postajajo z razvojem človeštva, z njegovo omiko in s kopičenjem ljudi v mestih od dne do dne neznosnejše. Sodoben človek je ujet v mrežo socialnih uredb ter družabnih predsodkov, da se more komaj še ganiti. Z vseh strani mu preti nevarnost, da zaide na blodna pota. Te življenske utesnitve so ustvarile na eni strani milijonski stradajoči proletarijat, na drugi pa še mnogo številnejšo armado spolnih neurotikov ter spolno izgubljenih bitij. Zakaj vedeti je treba, da so cenzure spolnega življenja v sodobni družbi še mnogo večje od onih, ki uravnavajo borbo za kruh.

Preozek je okvir te razprave, da bi se spuščali v podrobnosti. Toda pomislite, denimo, samo to, da doseže deček že z 14, 12 leti spolno zrelost, ženiti pa se more dandanes — kdaj? In v vseh teh letih leže vmes zablode, bolezni, smrt.

To je ena plat sodobnega okolja, ki more postati usodna prerahlemu živčevju in ki utegne pognati človeka v smrt. Druga pa leži drugje. In mnogo finejša je; ne da se prijeti s surovo roko.

Že dolgo sem nosil tele reči na srce in kadarkoli čitam v časnikih o samomoru mladega človeka in razlago, ki spremlja poročilo, postanem neje-

voljen in se čudim človeški omejenosti.

Umre n. pr. mlad pesnik. Nekaj dni prej je še le prvič stopil pred javnost z recitacijskim večerom, ki je dobro uspel; nenadoma pa odide v onkraj. Nekdo je napravil iz njegovega samomora članek, v katerem poziva javnost, da naj si enkrat že pošteno pogledamo med seboj v oči in si povemo, da je današnja mladina izprijena, da nima več nikakih ciljev; namestu da bi se navduševala za stare, priznane dobre vzore, blodnjavo životari po podstrešnih sobicah ter se obešal!

Žalosten postanem ob takem članku. Sličnega čuješ tudi drugod ob vsaki priliki čez mero. Današnji človek da je materijalist, užitek, vse mu je samo denar in le denar! Mladina je izprijena, akademiki — kakšni narodni voditelji da bodo to danes ali jutri?

V čem obstoja človekovo življenje? V uteševanju gonov, v pridobivanju ugodja, skratka, v veselju. Če premislimo svoj dan, vidimo, da je sestavljen iz samih veselj, iz samih zastrtih obetov. Vse mogoče žalosti in težave so v njem, toda končno najdemo le še kje skrito kako drobno veselje, v katerega je uprto oko. Glejte, že zgolj telesno prireja zdravemu človeku vsako gibanje, vsakero udeleževanje veselja, in trudnost s svojim počitkom po delu je zopet veselje. Če gleda človek od daleč, tega ne vidi; od blizu pa se ta pojavnost vedno odkrije. Ugodje izsledimo celo v udeleževanjih, ki se na prvi pogled vidijo vse drugo, samo to ne. Le neznaten primer! Tovarniški delavec, ki v Fordovi tvornici vozil izvršuje dan za dnem isto malo stvar, delavec, čigar kretnje so po Taylorjevem delavnem sistemu ujete v največjo smotrčnost, pač ne more spremljati svojega dela niti z najmanjšo senco veselja? Kako različen je n. pr. od svojega tovariša, hlapca na naši slovenski kmetiji! Tu je hlapec tovariš gospodarja, je isto kot on in za isto mizo, zaradi tega pa — di »leđa na hišo«, pobere trščico na tleh in jo nese v shrambo. Ali more tudi sodobni tovarniški delavec »držati« kaj na gospodarja, na neko malone abstraktno D. D., s svojimi delničarji?

Da, dokazem vam lahko, da tudi on še nekako drži na gospodarja. Dokazem vam tako: postavite se kraj tega delavca in uničujte spricho njega

sproti izdelek, ki mu prihaja izpod rok, n. pr. delček motornega vozila. Ali mu ne bi moralo biti vseeno, kakšna je usoda izdelka, samo da potegne svoj denar? Storite to in preverjen sem, da delavec ne bo zdržal niti dva dni v službi! Ali se to ne dojam čudno pri človeku, ki mu je vseeno, kdo ima več akcij: Müller ali Smith? Da, čudno! Tudi pri Fordovem delavcu zasledimo potemtakem občutek ugodja nad vijakovo matico, ki jo izdelava, tudi on torej želi, da matica Müllerju hasne.

Človekovo življenje obstoja iz niza veselih obetov in — če nima ničesar več, če ni na svetu prav nikake vrednote več, ki bi ga bodrila k delu?!

V svetu ni več prav nikake vrednote. Najsilnejše moralne vrednote, ki omogoča celo najbednejšemu užaljenecu, da vztraja do konca — Boga ni več. Naravoslovne vede so razkrile tajnostnost pojavnega sveta, pokazale na človekov izvor iz živalstva. Namestu Boga stoji pred nami matematična formula.

Svetovna vojna, ničeva vrednost človeškega življenja! Katero iluzijo človek sploh še ima? Ljubezen? Ljubezzen so žleze v notranjo sekrecijo, vam izklepeta šolar, Freud pravi — Freud pravi, Freud pravi, srečujete že na vsak korak, v dnevniku, gledališču, radiu. Materinstvo, otroci? V Rusiji imajo državne ambulante za odpravo telesnega plodu. Uradne ure od 8—11. Domovina, slovanstvo?

Namestu da bi božali današnjega mladega človeka, ga psujejo z izprijenjem. Menite, da ne ve, da je materijalist? Seveda ve, dobro ve, toda dajte mu kaj drugega, dajte mu, iz vsega osirotelega srca vam bo hvaležen!

★

Na Dunaju so se v kratkem razdobju dveh, treh let usmrtili trije zdravniki, ki so se pečali s psihoanalizo. Tudi od drugod je čuti o strahotno množestvenih pobegih v smrt zdravnikov s psihoanalitikov.

Vsako novo spoznanje uniči del iluzij; človek, ki vse ve, mora umreti. Kakor so se nekoč trudili monisti, da ustvarijo dosledno izsledkom naravoslovja o živalskem izvoru človeka novo etiko brez Boga, tako bo morala tudi psihoanaliza nujno iskati nov etični red brez spolnih in drugih iluzij.

ziji, ki še izpolnjujejo življenje sodobnega, na sanjah osirotelega človeka.

Kakor nobeno za stoletja važno spoznanje ni delo znanstvenika-posejca ter se ni rodilo morebiti slučajno ob nekem času v njegovi glavi, temveč je le izraz miselnosti celokupne družbe, miselnosti, ki leži tako rekoč v zraku in je našla v nadarjenem posamezniku le svoje utelešenje, tako tudi psihoanaliza ni iznajdba Freuda. Vzniknila je nujno iz miselnosti našega časa. Oznaka našega vsezaničujočega duha je: smrt poslednji človekovi iluziji. Tega se globoko zaveda Freud sam, ko pravi:

»Dve veliki žalitvi svojega naivnega samoljubja je že moralo prenesti

človeštvo s strani znanosti: prvo, ko je zvedelo po Koperniku, da naša Zemlja ni središče sveta, temveč le neznaten prašek v svoji velikosti; ko je doimljivega vsemirja, drugo od Darwina, ko je uničila biologija našo mišljeno predpravo človeka v naravi, ker je pokazala na njegov izvor od živali. Tretja — ta pa mu preti s strani modernega psihološkega nauka, ki mu pojasnjuje, da ni niti gospodar svojega lastnega jaza, temveč le igra temnih podzavestnih moči.«

Kopernik, Darwin, Freud — trojica največjih žalivcev človeštva. Sodobni človek se je znašel iznenada brez Boga, groza ga je in pobega v onkraj.

Enrique Ruiz de la Serna

Dom

Vsak večer, če ju je vodila pot mimo zaloge pohištva, sta ogledovala zaročenca z velikim zanimanjem ono spalnico. Želja po nje posesti ju je bila tako prevzela, da si nista mogla več misliti drugega doma za svojo ljubezen. Široka postelja, udobni naslanjači, mehke blazine in leskečoča se ogledala so blagodejno vzvalovila njuno kri, in oni kotiček v zalogi pohištva je pomirjeval njuna čustva, ker sta videla v njem altar v svetišču svojega doma, altar, ki naj bi na njem gorel ogenj njune ljubezni.

Dom! Skupna misel, da si ga ustvarita, ju je vodila na ta prostor. Neki dan se je — čije mladost je minula v samoti in žalosti brez blaženosti odrešujoče ljubezni — ustavila pred razstavnim oknom in si mislila: »O, ko bi me tu čakale roke pogumnega, poštenega moža!« Dan pozneje se je ustavil tam tudi on, čigar starost je sličila bolj oktoberski trti nego aprilski roži, in si šepetal: »O, ko bi me tu čakale roke lepe, dobre žene!« Tretji dan je vprašujoče pogledala nanj in čeprav se ji ni videl preveč lep, vendar se ji je zdel pošten in zvest. Tudi on je premotril njeno postavo. Nič lepote na njenem prijaznem obrazu. V prejšnjih letih ne bi se bil zadovoljil ne on in ne ona. Toda sedaj...

»Ko boš legla, bom sedel v naslanjač poleg in ti bom čital iz najlepših knjig...«

»To že ne bo dobro. Kakor hitro bi zaprla oči, bi me mogel ti zapustiti in iti v kino ali k svojim prijateljem. Vi, go-

spod in gospodar, morate biti prvi, ki leže k počitku in jaz bom sedla v naslanjač poleg vas in vas gledala ter vam pripovedovala zgodbe, dokler ne boste zaspali kakor dete.«

Oba sta bila otroka, ki sta, kadar nista spala, sanjala z odprtimi očmi o najrazličnejših doživljajih, o nedoživetih dogodkih, ki sta jih želela doživeti in ki sta si jih — proti običaju — medsebojno pripovedovala, preden sta jih doživela.

In bila sta preverjena, da jih bosta doživela. Saj sta imela vse razen denarja. Toda — tudi to bosta dobila. Pičlo odmerjeni, da ne rečemo majhni, so bili prihranki, ki jih je mogel utrpeti kot bančni nameščenec. Skromen, da rečemo reven, je bil dnevni zaslužek, ki si ga je mogla s svojimi urnimi prsti iztipkati iz

pisalnega stroja. Toda hotela sta še več delati in bolj štediti. In kdo ve...

Delala sta in štedila. In zgodil se je čudež. Neki dan sta seštelala svoje glavnice in ugotovila, da jima manjka le še par zlatnikov. Še dva meseca — in spalnica bo njuna last.

V njunih mislih je bila že davno njuna last. Vzljubila sta pohištvo, ki je okvirilo srečne ure njune bodočnosti, kakor da bi bilo priča družinske zgodbe, ki vsebuje najtajnejše zadeve in najčistejše radosti družinskega življenja. Saj bo vendar tudi varno pribežališče v urah trpljenja in nesreče.

Par zlatnikov. Samo nekaj bi jih morala še priložiti. Končno ji je rekel neki večer: »Jutri.« In oba sta hotela še enkrat — zadnjikrat — sanjati pred razstavnim oknom trgovine s pohištvom.

Šla sta tja — spalnice ni bilo več v razstavnem oknu. Sicer je bila razstavljena spalnica — toda ta ni bila »njuna«.

Stopila sta v trgovino. »Gospod,« sta vprašala poslovodjo, »kje je spalnica, ki je bila še včeraj razstavljena?« — »Spalnica?... Prodali smo jo. Snoči sta jo kupila dva mlada poročenca.«

Pogledala sta se z brezmejnimi razočaranjem. Poslovodja je prijazno pripomnil, da lahko da napraviti prav tako, če želita.

»Ne, ne, hvala.« Drugo, prav tako?... Čemu? Če bi še tako sličila prodani, — vendar ne bi bila tista, s čije lesom, svilo in ogledali so bile združene vse njune nade in sanje.

Molče sta odšla iz zaloge pohištva. In molče sta se poslovila. Oba je obvladovala ista misel: da jima je usoda vzela dom, preden je bil njuna last.

Prihodnji dan se zaročenca nista sešla. Naslednji dan prav tako ne. In drugi dan potem tudi ne. In nikoli več.

✱

Byrdova ekspedicija

v nevarnosti

Preko Londona prihajajo vesti, da je Byrdova odprava v resni nevarnosti. Rossovo morje je začelo letos nepriča-

kovano zgodaj zamrzovati. Oporiščini ladji »City of New York« in »Eleonor Bolling« sta oddaljeni 900 km od Byrdovega taborišča in prav skromno je upanje, da bi se mogli toliko primakniti, da bi se moštvo lahko vkrcalo za povratek v domovino. Živila pohajajo; ekspediciji preti lakota, vendar bi se dala ta še ublažiti, če bi bila posadka do-

Srce ekspedicije je bila naselbina »Little America«. Tu je imel Byrd svoja letala, sani in pse, traktorje, radio, ki mu je omogočal zvezo s svetom in tisoč malenkosti, ki so neobhodno potrebne za takšno podjetje.

Ekspedicija je ves čas delala in nedvomno dosegla uspehe, ki nam še niso podrobno znani. Baš tedaj, ko je hotela zaključiti in se vrniti domov na predelovanje dragocenih izsledkov, pa prihaja Jobova vest, da jo ogražata mraz in ledovje.

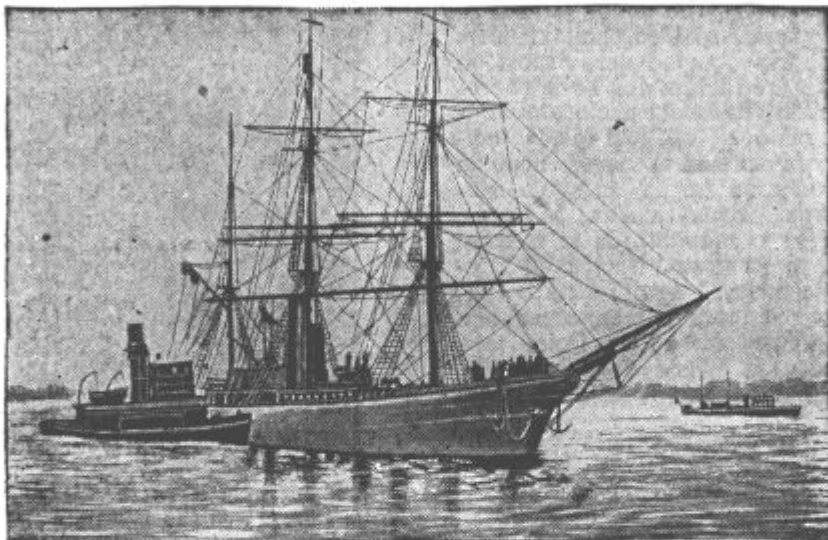
Američani so poslali v svet krepak klic za pomoč, alarmirali so angleške in norveške kitolovce, ki križarijo v bližini Rossovega morja in so jih prosili, naj store kar morejo, da ne ostane Byrd še eno leto priklenjen na Antarktiko. Tam je n. pr. »C. A. Larsen«, ki je že lani enkrat pomagal Byrdu v sili. Poleg njega križari v vodah južnega tečaja kapetana Andersena ladja »Kosmos«, največji moderni kitolovec na svetu. Njena tonaža znaša 22.000 ton.

Vse te in še druge ladje so obveščene o Byrdovi stiski, store pa lahko le to, kar je v njihovi moči. »Mala Ame-

rika« je odrezana od svojih in tujih ladij, mraz in ledovje ne dopusti, da bi prišli »City of New York« in »Eleonor Bolling« do zaliva, kjer bi se odprava lahko vkrcala.

Byrd je zahteval pomoč najpozneje v tridesetih dneh. Ameriška javnost je zaradi tega poziva zelo razburjena. In to povsem naravno. Saj gre za prestiž vse Amerike. Edina nada v teh razburljivih dneh pa je Byrdu upanje, da se led mogoče še enkrat odpre pred polo-

vico februarja. Če se to ne zgodi, bodo izgledi za rešitev ekspedicije popolnoma uničeni. »City of New York«, ki razpolaga samo z 250 HP ni kos sedanjemu položaju. Byrd sicer hrabri svoje moštvo in mu daje poguma, ampak preveč je dokazov, kakšen je bil konec pogumnih odprav, ki jim je zmanjkalo vsega, živil in odpornosti. Od takšnega stanja do smrti je običajno samo še en korak...

»City of New York«

Južno sadje na Groenlandu

Večina ljudi meni, da je življski nivo Eskimov na zelo nizki stopnji in da se to ljudstvo preživlja samo od mesa in masti tjulnjev. Zdaj pa objavlja Mednarodni statistični urad za poljedelstvo v Rimu pregled, ki pravi, da Eskimi niso tako tuji sadežem, ki rasto čisto na drugem, njim nasprotnem koncu sveta. Znano je, da so Eskimi zelo gostoljubno ljudstvo. Če torej prideš kdaj k njim v goste, se lahko nadejaš, da te bodo postregli ne le z mesom tjulnja, ampak tudi z mlečno kavo ali čajem, da, morda celo s kolačem!

Iz omenjene statistike namreč izhaja, da je bilo l. 1928. uvoženo na Groenland v meterskih stotih: pšenice 12, pšenične moke 2329, ržene moke 4775, ječmena 26, ovs 40, riža 1003, krompirja in oranž 10, vina 49 sladkorja 4598, čaja 58, kave 381, mleka 96, masla 80, sira pa 61 stotov. Popper pa jim očitno ni posebno dišal. Poslali so ga na Groenland l. 1925 1 meterski stot, zahtevali pa ga niso nič več.

Po zadnji statistiki je bilo na Groenlandu 14.750 Eskimov in 300 belokožcev.

NAPREDNI JAPONCI

Dežela vzhajajočega sonca ima svetovni rekord v uporabi elektrike ter izkoriščanju slapov. Službene številke to dokazujejo: 90 odst. vseh poslopij, javnih in zasebnih, je razsvetljenih z elektriko. Neverjetno, pa resnično! A Japoncem to še ni dovolj. Napenjajo se še dalje, da uvedejo električno luč in električni pogon vsopovod.

Popravi: V zadnji številki čital v članku »Želodčni tvor ozdravilivi brez operacije« drugo vrsto drugega odstavka: tvora so hude bolečine v želodcu, ki se pojavijo... V članku »Življske razmere v Poruhrju« pa čital v drugem stolpčiču zgoraj: Življske potrebščine. Idealno urejene konzumne zadrge nudijo svojim članom...

== Kaj se godi v Indiji ==

*Dnevnik poroča o v zadnjem času o vedno večji napetosti med Anglijo in Indijo. Da bodo naši čitatelji bolje informirani o dogodkih v Indiji, priobčujemo naslednja izvajanja indskega profesorja Tarachanda Roya v Lahore.**

Ni več nobenega dvoma, da je prešla borba Indije za svobodo v odločilni stadij. Politični dogodki zadnjih dni v moji domovini govore dovolj jasno. Položaj je z vsakim dnem bolj kritičen. Indija zahteva popolno nezavisnost od Anglije. Že pred letom dni, ko je zboroval v Kalkuti vseindski nacionalni kongres, so zahtevali voditelji Mlade Indije, da mora sprejeti kongres popolno ločitev Indije od Anglije za svojo versko dogmo. Samo vplivu Mahatme Gandhija se je zahvaliti, da se ni tedaj proglasil ta program. Nacionalni kongres pa je postavil Angliji striktno zahtevo, da mu mora v teku enega leta dovoliti položaj dominiona. Poleg tega je dal kongres britski vladi razumeti, da bodo Indii — ako Anglija ne ugodí

želji Indije do 31. decembra 1929 — s 1. januarjem 1930 popolnoma prekomili z Anglijo. Odklonili so Simonovo komisijo, ki naj bi proučevala položaj v Indiji in nato poročala britski vladi. »Tako zvane komisije,« je pripomnil neki

Najnovejša slika M. Gandhija

Podkralj lord Irwin

* Glej tudi članek inž. I. Kukovca »Mahatma Gandhi«, Zis., knjiga VI, str. 450 in »Gandhijev kolovrat«, Zis., knjiga VI, str. 483.

indski prvak, »ne bodo nikoli rešile indskega vprašanja. Lahko si predstavljam, da morejo komisije preiskavati dejstva, ki so še sporna, ne morejo pa preizkušati usposobljenosti in zahteve kakega naroda po lastni vladi«. Indii so opozorili, da je državni tajnik za Indijo Montagu že l. 1917. predvidel za Indijo odgovorno vlado, l. 1919. pa z officialnim aktom obljubil Indiji po preteku gotove poskusne dobe položaj dominiona.

Angleži niso smatrali svaril za resna in niso odgovorili. Čas je mineval, položaj v Indiji pa je postajal vedno bolj resen. Podkralj, lord Irwin, je spoznal pretečo opasnost ter je odpotoval jeseni 1929 v Anglijo, da se posvetuje z vlado. Po svojem povratku v Indijo je 1. novembra 1929 izjavil, da se Anglija drži svojih obljub glede bodočnosti Indije. Izrazil je tudi upanje, da bo dobila Indija nekega dne položaj dominiona, ni pa dal zagotovila, da je dosega smotra v doseg bližini. Poleg tega je lord Irwin govoril o sklicanju indsko-angleške konference, ki jo je predlagala Indija pred petimi leti. Indski vodi-

teži so nato predlagali, naj bi Anglija kmalu stopila na pot sprave, da se Indi pomirijo, dalje so predlagali splošno amnestijo za politične jetnike, zastopstvo naprednih političnih organizacij v vladi, čimprejšnje sklicanje »Round Table Conference«, ki pa ne bi se posvetovala o dovolitvi dominiona, ampak bi izdelala načrt dominionske ustave za Indijo.

Ko so v Angliji izvedeli za podkraljevo izjavo in za odgovor indskih voditeljev, je nastal tam vihar ogorčenja. V parlamentu je prišlo do burnih debat in jasno se je pokazalo, da je delavski vladi več na mirnem sožitju z drugimi

Anglije. V decembru 1929 je moralo priti v teh okoliščinah do neizbežne odpovedi na indskem nacionalnem kongresu v Lahore. Pod predsedstvom mladega, energičnega Javaharlal Nehrua je sprejel kongres Gandhijev sklep, da Indija od sedaj naprej odklanja dominionsko ustavo in da proglašajo popolno nezavisnost od Anglije. Pretežna večina indskega naroda nedvomno odobrava sklep kongresa.

Danes ima indsko osvobodjevalno gibanje drugo lice nego ga je imelo pred desetimi leti. Duh svobode je zajel sedaj tudi široke množice. Borba ni več omejena na par sto intelektualcev. Ra-

Indi protestirajo proti Simonovi komisiji

strankami kakor pa na simpatijah do Indije. Macdonald je opoziciji zagotovil, da ni misliti na nobeno spremembo v Indiji, dokler ne bo objavljeno poročilo Simonove komisije. Sicer pa je pripomnil, da je indsko vprašanje najvažnejši problem v britskem imperiju. Ta izjava pač ni bila spravljivega značaja za Ind. Zadržanje Anglije je povzročilo v Indiji veliko vznemirjenje. Vera v iskrenost Anglije je izginila. Lord Irwin je še enkrat poskušal doseči sporazum, toda indski voditelji se niso hoteli več uzadovoljiti s praznimi obljubami. Zaman so čakali na naklonjenost

dikalizem Nehrua in njegovega prijatelja Chandra Bosea je globoko vplival na doraščajočo mladino vseh slojev.

Položaj v Indiji je danes naslednji: Indi nočejo imeti opravka z angleškimi napravami, zato ne plačujejo davkov. Bojkotirajo angleško blago in se poslužujejo domačih izdelkov. Ta program hočejo (pod Gandhijevim vplivom) izvesti mirnim putem. Baš ta breznašilni element daje indskemu gibanju svojevrstno noto. Na Angliji je sedaj, da odvrne pretečo katastrofo, Indi se dobro zavedajo možnosti težkih notranjih kriz.

»Indija bo prav gotovo svobodna,« pravi Subhas Chandra Bose, »o tem ni dvoma. To je zame, tako gotovo, kakor

sledi dan po noči. Indija mora izpolniti svoje poslanstvo«. Ta vera v bodočnost Indije plamti v srcih vseh Indov.

Humor in satira v tehniki

Vsak tehniški izum postaja tem bolj popularen, čim bolj ga obdelavajo humoristi in karikaturisti. Ponavadi so njih nakane spočetka precej zlohodne narave, zlasti če se dotične izdajdbe drže še začetne nepopolnosti, ki se da do odstraniti šele tekom razvoja, ko pokaže praksa, kaj ni prav in kako bi bilo boljše. No, ko se počasi doseže neka stopnja popolnosti, ko se izkaže uporabnost nove pridobitve, potem se ve utihne hudomušna kritika karikaturne, pa tudi humor in satira obrneta plašče po novem vetru ter se brez pridržka pridružita splošnemu mnenju, da smo spet naredili velik korak naprej.

Ko je bil izumljen avto, sta humor in njegova sestra kritična satira pokazala svoje staroznano lice, ki se nikoli ne izpremeni. Motornemu vozu je uspelo priboriti si prav važno mesto med modernimi občili, humor in satira pa seveda ne moreta mimo, ne da bi se vselej obregnili obenj. Kdo bi se čudil temu, saj je moderni avto, vzlic temu, da je še razmeroma »mlad« — še celih petdeset jih nima — že tako tesno zvezan z vsem današnjim kulturnim življenjem, da bi si ga skoro ne mogli več misliti brez njega.

Prav zabavno je opazovati, kako radi se humoristi in satiriki-risarji spričo zmagoslavnega prodiranja avtomobila preleve v avto-tehnične strokovnjake, ki na desno in levo dele praktične nasvete in snujejo nove konstrukcije. Te so seveda nad vse originalne in utopistične, toda včasih tiči v njih le zrnce tehniške resničnosti, ki sem pa tja vzlic svoji komični vnanjosti najde pot v praktični svet. Tehniški osnutki risajočih humoristov so zelo številni. Posebno radi obravnavajo tehnične izpopolnitve, ki se tičejo varnosti vožnje, ali si pa zamišljajo nove uporabne možnosti motornih vozil.

Problem, kako se izogniti nevarnostim zahrbtnih cestnih ovinkov, je našel že mnogo rešitev. Neki satiričen tehnik, ki se mu ni hotelo konstruktivno poseči v obliko današnjih voz,

kratko malo predlaga, naj se uporabljajo na kolesih železni mački, pa bo avto lahko v divjem diru zdelal vsak še tako oster ovinek. Nič manjšega upoštevanja ni vreden predlog, naj bi se vsi nevarni ovinki obdali z visokim opažem mehkih žimnic, tako da bi se bilo z užitkom zaleteti vanje, če bi voz spodrsnil. Najbolj radikalen pa je predlog nekega Francoza, ki misli, da bi najbolj kazalo dirkalnim vozom že v naprej dati obliko ovinkov, ki jih bodo morali prevoziti na dirkališču.

* Pred osemdesetimi leti, za časa prvih železnic, je neki humoristični risar predlagal, da bi se dale železniške nesreče najlažje preprečiti na ta način, da bi eden izmed obeh vlakov, ki bi si slučajno privozila po istem tiru nasproti, vozil kar preko drugega po tirnicah, ki bi jih imel oni položene na strehah vagonov. Prav tako rešitev je predlagal neki brihtni Anglež za avtomobile. Ako bi si dva voza na ozki cesti pridrvela nasproti, tedaj bi duhovito zasnovan mehanizem avtomatično položil čez sprednji del voza poševno ploščad, ki bi drugi avto, ki se ne bi hotel ali mogel umakniti, v elegantnem loku zagnala preko voza. Še preprosteje si zamišlja to idejo neki nemški karikaturist, ki se mu zdi, da bi bilo najboljše, ako bi imeli kmetje nad svojimi težkimi, okornimi vozovi trajno pritrjene takšne ploščadi. Potem bi lahko brez skrbi vozili po sredi ceste, ne da bi se jim bilo treba brigati za avtomobile.

Nebrojni so tudi predlogi in nasveti za nove uporabne možnosti avtomobilov. Neizčrpni, z bujno fantazijo oblagodarjeni umetniki snujejo specialne karoserije za vse mogoče poklice in cene motorne kočije za vsakršne vsele in žalostne rodbinske dogodke. Ameriški proroki že gledajo v bližnjo bodočnost, ko se bodo z avtomobili prevažale kar cele enodružinske hiše z vsem, kar spada zraven; celo domače živali bodo našle prostora v motornih hlevcih na kolesih. Kaj pa da se zanimajo satirični risarji tudi za avto-

busni promet po mestih in, da skušajo s posebnimi preureditvami teh vozil, priboriti prostora tudi kadilcem, ki sedaj z gorečimi cigaretami ne smejo v vozove.

Splošno prevladuje naziranje, da ima v Evropi avto bodočnost samo v obliki malih voz za posameznike, ker obu-

v tamkaj zgrajene garaže in delavnice. Kakšni so bili motorji predzgodovinskih avtomobilov, o tem se ne ve nič natančnega. Pač so pa satirična raziskovanja dognala, da so se za šasije in karoserije uporabljali neotesani hlopi in panji, ali pa surovi leseni plohi. Kolesa so bila masivna, in sicer spo-

Prebrisanemu vozniku se ne bo treba več izogibati avtomobilov.

božani Evropeci za današnje avtomobile ne morejo odriniti toliko denarja kot Američani. No, sodobni karikaturnisti so za enkrat še drugačnega mnenja, ker se še vedno norčujejo iz »štručk« na štirih kolesih, kar je obenem dokaz, da se v Evropi avto še vedno smatra za privešek luksusa in imovitosti, ne pa za gospodarsko potrebo. Čeprav ne bomo nikoli doživeli, da bi ljudje svoje motorne vozničke prenašali s seboj kakor dežnike ali prenosne pisalne stroje — kakor nam hočejo dopovedati moderne karikature — je vendar gotovo, da bo bližnja bodočnost v znamenju malih avtomobilov.

Kdo bi se po vsem tem čudil, ako so se satirični risarji skupali tudi na tehnološko zgodovinske študije o postanku avtomobila? Tekom teh razglabljanj so odkrili, da motorni voz ni izum 19. stoletja, marveč da segajo njega prvi začetki daleč nazaj v davno dobo prve primitivne kulture.

Znameniti »Stonchenges« (viseči kamni), ki so zelo pogosti v angleški grofiji Wiltshire in ki so jih doslej smatrali za ostanke nekega s pokopališčem obdanega svetišča, so po mnenju teh ljudi samo razvaline tvornic nekdanje cvetoče avtomobilske industrije. Dva navpično stoječa kamna, ki nosita mogočno kamenito ploščo, smatrajo za vrata, ki so nekdaj vodila

četka iz mnogokotnih kamenitih plošč, pozneje pa iz okroglih lesenih kolarjev. Za pnevmatike so uporabljali z zrakom napihnjene svinjske mehurje, ki so jih navezovali okrog koles. Zaradi tega so bili poleg garaž in delavnic povsod postavljeni tudi obsežni svinjaki, ki so vozove sproti zalagali z novimi pnevmatikami.

ALI GINEJO ŽIVALI OD ŽALOSTI?

Zdi se, da. Vsa tako misli ravnatelj zoološkega vrta Central Park v New Yorku. Pred 14 dnevi je preminul najlepši lev, z imenom Akbar. Njegova družica Fulton, kras ameriškega Zoa, se je po samčevem poginu ožalostila ter izgubila slast do jedi. Storiči so vse mogoče, da bi jo potolažili. Zaman. Pred malo dnevi so jo našli mrtvo v kletki.

D. Ravljen

Socialna zaščita = naših rudarjev v Nemčiji

Eno najvažnejših vprašanj, ki globoko posega v življenjske interese naših rudarjev v Nemčiji, so socialne rente. To vprašanje je pred svetovno vojno in še po njej prešlo razne faze, dokler ni bilo v letu 1926/27 definitivno urejeno. Zakoni, ki urejajo socialni položaj delavstva v Nemčiji, stavijo enake zahteve in nudijo enake pravice tudi inozemskim delavcem, vendar vsebuje vsak zakon še posebne določbe, ki urejajo

vplačevanje zavarovalnih prispevkov obvezno. Višina prispevkov je za vse rudarje brez razlike narodnosti enaka, določajo jo po zakonu določeni organi — upravni odbori — po kategorijah delavstva. Kratko: prispevki iznašajo 16 odst. celotnega zaslužka.

Zavarovanje za primer bolezni, starosti in onemoglosti je dvojno: za vse delavce po državnem zakonu (Reichsversicherungsordnung) z dne 9. janu-

njihov odnošaj. Za našo kolonijo sta predvsem važna naslednja zakona: »Reichsversicherungsordnung«, ki predvideva zavarovanje za primer bolezni, nesreče in invalidnosti, ter »Reichs-knappschaftsgesetz«, ki obstoja poleg prvega zakona in se nanaša posebno na rudarje.

Nemški zakon o zavarovanju delavcev kakor tudi zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti in podpore v primeru gospodarske krize ter državni rudarski zakon se nanašajo na gotova podjetja, predvsem na vsa rudniška podjetja, pri katerih je zavarovanje in

arja 1926 in posebno za rudarje po državnem rudarskem zakonu z dne 1. julija 1926.

V vseh pogledih zavarovanja so nemške oblasti napram našemu elementu ukrepale popolnoma korektno in pravično in ni bila potrebna niti ena intervencija predstavnikov naših oblasti. Velja pa opozoriti na paragraf 158 državnega zakona o zavarovanju delavcev, po katerem lahko nemška vlada v sporazumu s parlamentom določi, da se napram tujim državljanom in njihovim pravnim dedičem uporabi pravo retorizije, ki se nanaša na vse ugodnosti in

sadove, pripadajoče tujemu državljanu po tem zakonu. Naši onemogli rudarji, ki prejemajo starostno odnosno invalidsko rento (pokojnino) še po starem zakonu, so s tem hudo prizadeti, ker z mesečnimi prejemki borih 40 mark ali še manj v današnji draginji ne morejo ne živeti ne umreti. Prisiljeni so obračati se na nemške občine in urade za socialno skrbstvo s prošnjami za podporo. Ravnanje nemških občin v tem pogledu ni povsod v skladu z nemškimi predpisi o komunalnem socialnem skrbstvu. Znanih je dokaj primerov, da so občine gladko odrekle našim ljudem vsako pravico do socialne zaščite in podpore. V tem pogledu so bile potrebne že nekatere intervencije naših oblastí. Saj obstoja posebna določba z dne 13. februarja 1924, ki se nanaša na socialno skrbstvo inozemskih revnih delavcev. Po tej določbi so dolžni okrožni uradi začasno podpirati vsakega tujca, ki biva na njihovem področju in je podpore potreben. Ker pa nikjer ni točno določeno, kako dolgo naj traja podpiranje, se je v zadnjih letih že česro primerilo, da so nemške oblasti zahtevale odpravo siromašnih tujcev, pa tako tudi naših staroupokojencev, v domovinsko občino. To se je dogajalo nekaj časa tiho, brez vednosti naših oblastí. A čim so naše oblasti izvedele za postopek nemških organov, so zahtevale od nemških oblastí, da jim sporočijo vsak tak primer. Tako so se vsaj dale zaščititi pravice teh bednikov, in sicer na ta način, da so naše oblasti zahtevale od nemškega rudarskega urada (Knappschaft) pismeno izjavo, da se bo našim onemoglim rudarjem izplačevala renta tudi v domovino. Nemške oblasti so ustregle, repatriacija se je začela izvrševati v sporazumu z upravnimi oblastmi in tako se je doseglo, da se tudi naši starejši rudarji vračajo v domači kraj s pravico uživanja svoje rente, ki se jim redno dostavlja v domovino, kjer lahko z njo znatno bolje žive kakor v Nemčiji.

Naravno, vsak upokojen rudar je dolžan takoj po svojem povratku v domovino javiti nemškemu rudarskemu uradu, ki mu je priznal rento, svoj novi naslov. Pri nakazovanju rente se vsakomur odbije tako imenovani »Reichszuschuss«, ki znaša mesečno 2 do 4 marke.

Razen repatriiranih rudarjev so tudi taki, ki so se sami vrnili v domovino. Pričeli so se naši ljudje vračati iz

Nemčije okrog 1905, ko je s sklepom nemškega zveznega sveta bilo zagotovljeno izplačevanje rent v dežele bivše avstro-ogrske monarhije. Prve so se začele vračati bedne rudarske vdove, nato rudarji-invalidi. Za časa svetovne vojne in po prevratu so se vrnili tudi nekateri oni naši rudarji, ki jim je pripadla starostna renta. Do kraja 1919 je Nemčija redno nakazovala rente, nato pa je izplačevanje na osnovi nemškega zakona o zavarovanju delavcev bilo ustavljeno iz razloga, ker med našo državo in Nemčijo v tem pogledu še ni bila sklenjena konvencija.

Nemški zakon o zavarovanju delavcev navaja v paragrafu 1313, da se renta ne izplačuje, dokler se oseba, ki je do nje upravičena, svojevoljno nahaja v inozemstvu. Enako navaja paragraf 615 glede primerov zavarovanja za nezgode, da se renta ne more nakazovati v inozemstvo, ako upravičenec svojevoljno biva izven Nemčije, ali pa je bil po sodni kazni izgnan. Veljavna pa je seveda bila reciprociteta, — se pravi: Nemčija je izplačevala v vsakem primeru rente v one države, ki so isto obveznost priznavale in izvrševale napram njej. Obstojala je nadalje še posebna odredba, po kateri je nemški rudarski urad namesto izplačevanja rente v inozemstvo lahko po svoji volji določil enkratno odpravnino.

Enako važna kakor izplačevanje rent je bila tudi zadeva glede podpiranja brezposelnih. Po paragrafu 6. zakona o podpiranju brezposelnih, ki je bil v veljavi do 1. oktobra 1927, naši rudarji podpore niso mogli biti deležni, ker je tudi tu veljalo načelo reciprocitete. Novi zakon iz istega leta pa je že prinesel enake pravice vsem zavarovanim delavcem brez razlike državlanske pripadnosti in tako je tudi našim ljudem zagotovljeno, da v primeru brezposelnosti uživajo podporo, in sicer v najdaljši dobi 26 tednov kakor to za vse brezposelne v Nemčiji določa zakon.

S tem zakonom je obenem regulirano tudi izplačevanje za primer tako imenovane gospodarske krize. Ta podpora (Krisenfürsorge) se izplača onemu, ki ostane skupno 26 tednov brez posla in zaslužka. Ker pa določba zahteva reciprociteto, nimajo naši ljudje nikake pravice do te podpore.

Dne 1. decembra 1928 so bile sklenjene in lani v septembru ratificirane delavske konvencije med našo kraljevino in Nemčijo. Kako velik je njih pomen

za naše rudarje v Nemčiji, so obširno pisali že dnevni listi. Ni torej niti potrebno, da bi se še količkaj bavili z njimi. Naj zadostuje ugotovitev, da naši rudarji v Nemčiji smatrajo konvencije

za največjo, sploši dosegljivo pridobitev in da se odslej v Nemčiji zares počutijo popolnoma enakopravni — kakor doma — pri tem pa verujejo v domovino, ki jim je za starost bližja, vsa bližja.

= Iz španskega dnevnika =

Zanimiv spomenik v cerkvi — Pri španskih kartuzijancih

Ne bom opisoval levjega dvorišča v Alhambri, in čitatelj naj bo previden, da mu bom prizanesel celo s popisom bikoborbe, ki je bila orisana že nešteto krat. Še več: pozabil bom v teh spominih celo na lepe dneve v Aranjuezu, na dvorane Greca, Velasque

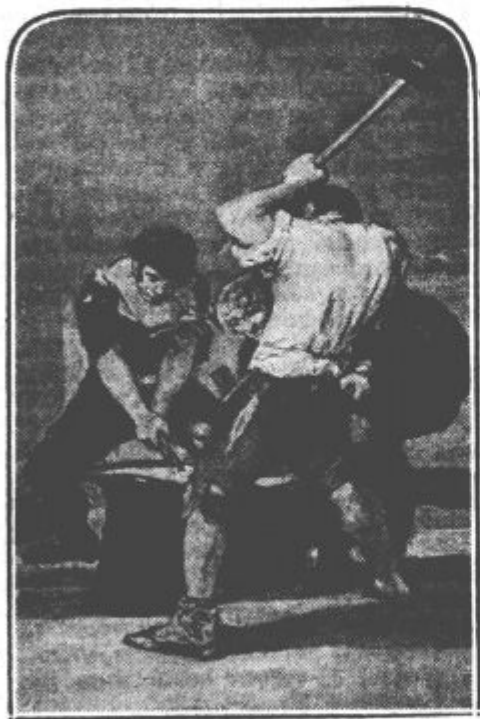
življenja so te umetnine! In bikoborci, ki jih je naslikal čopič nesmrtnega Goye! Še vedno žive, še vedno so tu, mogoče malo manj drzni, če se ne pišejo baš Belmonte. In menihi Ribere, Zubarana, okostnjaki, iz katerih šviga jo pogledi mučeništva? Ali še žive?

V kartuziji »Miraflores« pri Burgosu

Burgos! Podnebje: devet mesecev zima in trije meseci pekla. Saj sta si španska izraza invierno (zima) in inferno (peklo) na las podobna. Tudi moje šklepetajoče kosti potrjujejo to. Morda je treba premražen ogledovati hladno lepoto katedrale, kajti končno tekmujejo v njej z altarji, preroki, evangelisti in cerkvenimi učenjaki nešteti sarkofagi, pri katerih vodniki ne nehoma važno poudarjajo: Sepulcro del Infante Don Juan, hižo de Don Alfonso X., el Sabio itd. — Grobovi! Grobovi!

Moje oči so drugje. Obviselo so na figuri škofa, ki jaše hudiča. To so zgodbe! Vsak kamen je legenda. Ta škof je bil pozvan nujno v Rim z važnim naročilom. In hudič mu je ponudil ta nenavadni ekspres po zraku pod pogojem, da mu jutri odkrhne kos zavrta. Škof pristane, toda nad morjem se hudič spusti navzdol, da bi videl, če se škof križa. Škof se seveda noče prekrižati, zakaj dobro ve, da bi ga hudič v tem primeru takoj vrget v morje ... Konec poznamo: Hudič vedno izgubi. Ampak kako pridejo takšne reči v katedralo?

Dobro! Pozabil bom slavni »Cofre del Cid« v »Capilli del Corpus Christi«! Menda vam ni tuja ta zgodba? Kastiljski junak, ki potrebuje denar za osvojitve Valencije, pride k židovski mu bankirju in zahteva od njega novcev; v zameno mu da skrinjo, kjer so vsi njegovi zakladi, toda skrinja se ne sme odpreti, dokler ni ves dolg po-

Goya: »Kovači«

za in Goye v Pradu, čeprav to življenje, ki je razpeto med zlatimi okvirji na platnu ni nič drugega nego posnetek pravega, resničnega življenja španske dežele. Celó med beračem, ki ga je naslikal Murillo in med prosjakom, ki te oblega, ni še danes nobene razlike. Kako resnične podobe

plačan. Ime Cida je Židom porok, da ne bodo prevarani. Ko se Cid vrne, odpre v njih navzočnosti skrinjo, ki je napolnjena — s kamenjem in peskom! In presenečeni Židje postanejo njegovi občudovalci, ko reče besede: »Čeprav ni bilo v skrinji nič drugega kakor kamenje in pesek, vendar ima vrednost moja beseda, zakaj ta je bila tisti zaklad, ki je bil v tej skrinji!«

Toda pojdimo dalje! Moj spremljevalec sili v kartuzijanski samostan Miraflores. Obisk obeta postati tem bolj zanimiv, ker sva sama, brez družine, ki oropa človeka najlepših vtisov na potovanju.

Na poti v kartuzijo uzreva potujočo sveto sliko na odprtem polju! Na oslici jaše madona z otročičkom na prsih. Mati je vsa zavita v plašč. Beg v Egipt! Ganljiva slika! Še dvojje žensk z vrči za vodo krepko prislonejenimi ob boke, in pastir, ki žene domov čredo ovac. Nekatero so rdeče, druge zopet modro prepleškane, da jih gospodar hitro najde in loči od ostalih. Nič drugega kakor malo mehkega vetra in dosti samote.

Popotni tovariš potegne za zvonec pri samostanskih vratih. Imela sva lastnoročno pismo od priorja, priporočilo, ki naj bi nama takoj odprlo vrata v kartuzijo. Ampak vratar, navaden laik, ne rabi nič črnega na belem. »Mañana«, (to se pravi: jutri je tudi še en dan!) reče in naju hoče odpraviti. Ko mu pomoliva pisanje, maje z glavo. Potem pove, da se patri ne smejo motiti, dokler molijo v cerkvi. Prav ima! Ampak midva? Ali naj se klattiva okrog? Ne, vrneva se v Burgos, da si ogledava samostan de las Huelgas, preden se znoči. To je ženski samostan, poln dragocenosti. Nune se imenujejo dame. Prej so jemali pod streho samo take z modro krvjo. Sedaj, ko se ne umikajo v samostan samo zaradi ljubezni, se razvija nekoliko preprostejša pobožnost v nekdanji razkošnosti.

Drugi dan sva se odpravila s tovarišem zopet v Miraflores. Vrtar nama je odprl. V skromni španščini sva povedala, odkod sva, nakar naju je peljal v skromno sprejemnico. Vrtar je bil redkobeseden mož. Bil je skup v besedah, tako skop, da sem se pri priči domislil stenske slike v cerkvi sv. Marka v Firenci, kjer dviga menih prste na ustnice: Silentium.

Oče prior stoji pred nama. »Govorita španski?« — vpraša — »ali fran-

coski ali angleški?« — »Francoski se vedal« Prior je rodod Anglež, a francosčino obvlada izvrstno. Osemnajst let star je prišel v Grande Chartreuse na Francoskem.

Začela sva spraševati. Niti šaljivo, sti se nisva izogibala. Francoski pisatelj Emile Baumann, avtor knjige »Chartreux«, je opisal, kako ga je v Mirafloresu vkrat prebudil iz spanja oster, visok glas zvona. Zdelo se mu je, da čuje stokanje, in sicer v čudovitem ritmičnem ponavljanju: bil je star brat, ki se je bičal, strogo po predpisih. Vprašam predstojnika, če je to mogoče ali izmišljeno. Na to edino vprašanje nisem dobil odgovora.

V teh zidovih diha še najstrožja Španija. Če pomislim na Certoso pri Firenzi, kjer živita dve baje že štiri sto let stari želvi, kjer se v veseli ležkarni prodaja ta sladki zeleni strup v vseh mogočih steklenicah, kjer dehti v vrtu blagodišeča sivka, če se spomnim na ondotne patre, ki se zdaj pa zdaj premaknejo z mesta liki aligatorji . . . tedaj moram reči: tukaj, v španski Cartuji je vse strogo in navdaja človeka z globoko resnobo. Tu gori ogenj, o katerem se izraža prior: Ignis nunquam decit: Sufficit!

Dobrodušni predstojnik naju vodi s prijateljem celo v prazne celice. Vsak pater ima svoj vrtiček in ga lahko neguje po svojem lastnem okusu. Komur polnijo cvetlice travo, zasadi povrtnino. Drugi se zopet opaja z rožami. Pogledimo v knjižnico! Prior jo smatra za skromno in ubožno v primeri s knjižnicami benediktinskega in dominikanskega reda, vendar pa so v njej vse knjige, ki vzpodbujajo umetnost razmišljanja. Več pa kartuzijanec ne potrebuje. Ogledamo si refektorij, kjer sedijo menihi samo ob nedeljah in praznikih, zakaj ob vsakdanjem jedo v svojih celicah. Mize so zelo čedno pogrnjene. Pred vsakim krožnikom zelo majhna posodica za vino. V kapiteljski dvorani, kjer se menihi izpovedujejo svojih prestopkov proti pravilom, zbujajo posebno pozornost slike, predstavljajoča svetnika, ki pritiska v eno roko palico, dočim mu počivajo oči na svetem pismu. Ta slika se večkrat ponavlja na španskih altarjih in priča hkrati o strašni žalosti in odsotnosti očesa.

Ko opazujemo dolge ladje in sedeže za patre in brate v koru ter si umisljamo bele postave, ki molijo ponoči tukaj . . . ugledamo brata, ki že dol-

go kleči in drži negibno vrv zvona, zakaj zvon je edini jezik, ki govori v tej samoti. S kakšno iskrenostjo vrši to službo, ni mogoče popisati.

Se obisk pokopališča! Majhno je, posejano s kostmi. Ze od nekdanj, skozi stoletja. Brez krste izroče kartuzijanca materi zemlji. Potegnejo mu le kapuco čez glavo in pribijejo kuto na desko. Potem ga zagrebejo. Križ stoji samo na gomili zadnjega umrlega. Cvetje je redko. Nekaj trobentic! In

če ne bi bilo ptičev, bi se slišali tukaj samo ostri udarci ure, ki se zajedajo v živce.

Prior pripoveduje, ampak njegovo pripovedovanje ne razodeva nič mehkega in trdega v tonu. Da napada samotna ljudi liki opoj, tega nam ni treba izpričevati. Obiskovalec čuti sam to zdravilo. Saj smo še vsi omreženi od klasične misli Španije — življenje je sen. In še kakšen!

== Polet na premičnice ==

»Kar se nam zdi danes še izhiv prevroče domišljije, nemožnost, nestvarnost, neizvedljiva sanja — bo lahko jutri že dejstvo.« Tako bi se lahko glasilo geslo za nameravane poskuse, da bi izstrelili raketne konstrukcije v medplanetni prostor, o čemer nam v zadnjih časih poročajo dnevniki od vseh strani sveta. In k omenjenemu dejstvu novo, daljnosežno dejstvo: Današnji znanstvenik strokovnjak ne veruje samo v možnost, da bi se ta sanja mnogih stoletij uresničila, temveč naravnost sodeluje, da bi se uresničila čim prej. Tako n. pr. profesor Prey, vodja zvezdoslovnega zavoda nemške univerze v Pragi.

Tri vprašanja so predvsem, ki si moramo nanja odgovoriti — je dejal nekdo: Prvič ali so raketni poleti vobče mogoči? Drugič, ali bo mogoče doseči mesec? Tretjič, ali bo mogoče, da se popelje tudi kakšen pilot v raketnem izstrelku.

Ali so raketni poleti vobče mogoči?

To vprašanje lahko smatramo danes pač že za rešeno in sicer v pritrdilnem smislu. Poskusi so dokazali, da je povratni sunek raketnega razpoka kot gonilno sredstvo vrlo uporaben. Tehnične nedostatke, ki še obstajajo in ki so gotovo zelo znatni, da uporabnost ta čas še izključujejo, bodo gotovo premagali.

Ali bo mogoče doseči mesec?

Tu je težišče na tem, da dosežemo potrebno brzino. V bližini zemeljske površine mora ta brzina znašati okroglo 11 km na sekundo. Če dospe vozilo s to brziho v višine nad najbolj gostimi ozračnimi plastmi, tedaj lahko doseže

poljubne daljave v svetovni prostornini brez nadaljnje potrebe po lastnih gonilnih silah. Če ostane brzina pod to mejo, tedaj se lahko vrne po določenem času, ki je pa pod nekimi pogoji lahko zelo dolg, spet na zemljo — seveda če ne naleti med potjo na kakšno veliko

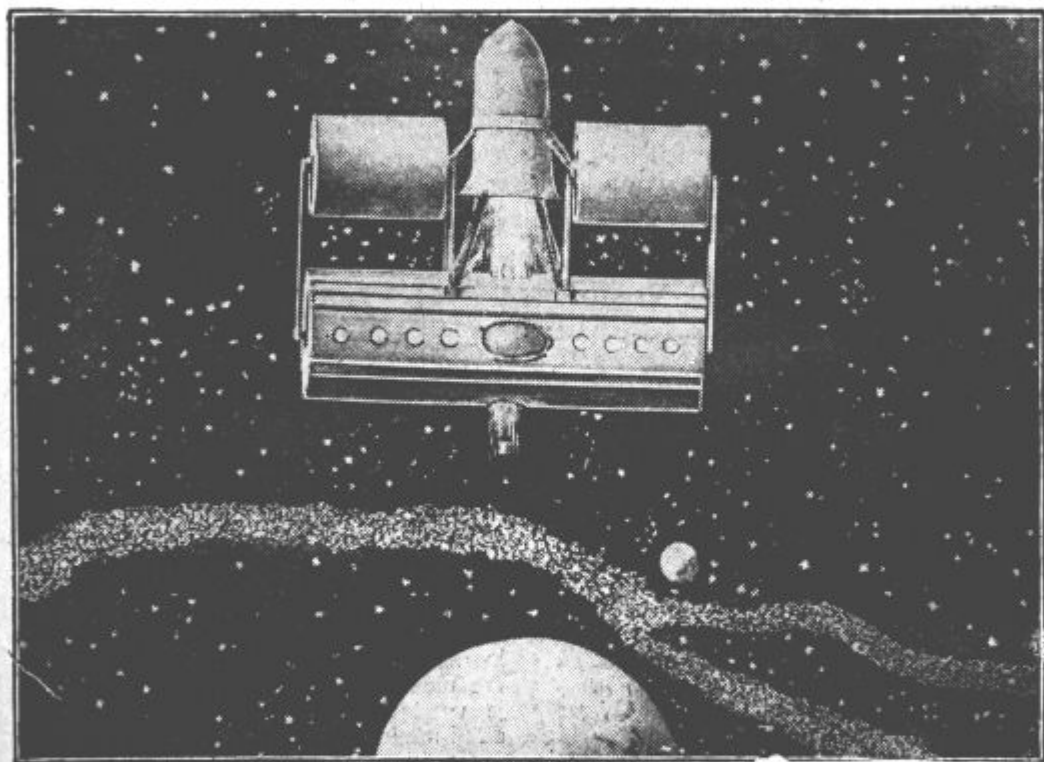
Prof. Herman Oberth, ki je prvi resno pričel raziskavati možnosti, katero eksplozivno sredstvo bi moglo gnati izstrelak v medplanetne prostore

svetovno telo, ki bi ga pritegnilo nase. Če pa je brzina večja, se ne vrne več in bo letelo v neskončnost.

Omenjene brzine ne bi smeli doseči hipoma, temveč s počasnim stopnjevanjem, ker mora vozilo polagoma skozi goste zračne plasti; drugače bi zračni odpor polet močno oviral. Če dosežemo višek hitrosti daleč zunaj v prostornini, tedaj sploh ni potrebno, da bi bila tako velika. Če jo dosežemo n. pr. v daljavi dveh zemeljskih polumerov, zadostuje

novimi začetnimi pogoji ponoviti in tako dalje, dokler pač ne zadenemo pravega. Delo je veliko in dolgotrajno, a seveda izvedljivo. Največja težava pa je v tem, da rakete ne moremo sprožiti izven ozračnega morja, temveč le z zemeljske površine. Kakšen vpliv pa bo imel zračni odpor na progo izstreška, ne moremo prerokovati in zato tudi ne izračunati, kam se bo vozilo podalo.

Vse te težave pa seveda odpadejo, če ima vozilo svojega krmarja in dovolj

Model prve rakete za polet v vesolje, kakor ga je izdelal pred štiridesetimi leti H. Ganswidl

samo 7 km na sekundo namestu, prej navedenih 11 km.

Proga, ki jo opiše raketa brez nadaljnjega krmiljenja v svetovnem prostoru, odvisi od velikosti in smeri brzine, s katero ostavi upirajoče se zračne plasti. Preračunavanje te poti je zelo težko. Gre za primer tako zvanega problema 3 teles (zemlje, meseca, rakete), ki se splošno ne da rešiti. Pot lahko določimo le s preračunovitvijo po točkah od izhodišča. Če ne vodi ta, po danih začetnih pogojih tako težko izračunana pot do meseca, tedaj je treba račun z

eksplozivnih snovi, da bi lahko poljubno pospeševali ali zmanjševali njegovo brzino in ji dajali tudi poljubno smer. Tudi za povratno vožnjo mora zaloga eksplozivnih snovi zadostovati. Da-li je zgraditev takšne rakete mogoča, tega seveda ta čas ne moremo vedeti. Drugo vprašanje pa je, ali bi mogel krmar v raketi obstati. V hipu, ko bi visela raketa prosto v svetovnem prostoru in bi jo zemlja pa mesec enako privlačevala, preneha za njene potnike občutek teže in bi imeli le občutek nekakšnega neprestanega padanja in bi

bržkone izgubili zavest. Tudi vozilo bi prešlo bržkone v dolgotrajno zibanje ali pa celo v rotacijo. Ali je orientacija ali krmarenje v takšnih okoliščinah mogoče? Tega ne vemo.

Končno ne smemo pozabiti tudi na to, da mesec s svojo pustostjo ne nudi baš najprimernejših tal za daljše bivanje (že sama temperatura okoli 273 stopinj pod ničlo ne more vplivati vabljivo) in da mora biti raketna zaloga zelo, zelo velika, da omogoči povratek.

Voznja do meseca pa je zopet bajno kratka:

komenj okroglo dva dni — vožnja tja in nazaj približno štiri dni. Tako kratka, da bi bili gotovo tisoči in tisoči pripravljeni za izlet na mesec in da si ga bodo milijoni izbirali za kratek odpočitek — če pridemo kdaj tako daleč.

Škoda, da je Venera, ta na rastlinstvu po vsej priliki najbogatejša premičnica, ki jo obdaja gosta oblačna halja. 100 krat bolj oddaljena. Tu bi bil plen vsekakor večji, zanimanje ognjevitje. Tudi Marsove solne puščave bi bile privlačnejše in morda izdatnejše od čudno zverženih pogorij mesečnih pokrajin. Vendar pa bi bil bližji ogled meseca dovolj zanimiv, tem bolj ker njegove druge strani še nihče ni videl.

Skratka:

Fizikalnih razlogov proti možnosti golih raketnih vzletov na mesec ni

in samo na tehniki je, da ustvari potrebne pogoje, da si bodo tudi človeške oči nekoč ogledale njegove pokrajine iz najbližje bližine!

*

Človek spi samo 11 minut, — ne da bi se premaknil

Kako je pripomogel ameriški tvorničar k novi vedi?

Amerika je dobila prvi zavod za znanstveno proučevanje sanj na temelju studij in dognanj profesorja Freuda in njegovih učencev. Tako je ostala Evropa na tem polju, ki je bilo že pred par desetletji pokrito s skrivnostno temo, zopet en korak zadaj, kljub dejstvu, da se je rodila ta znanost v Evropi, kjer se bavijo že stotine zdravnikov in psihologov s temi važnimi vprašanji.

Ameriški mecenji so v prvi vrsti praktični ljudje. Naj je kdo še tako bogat in radodaren, vendar je težko dobiti od njega dolarjev za znanstvena raziskavanja, čijih pomen za življenje ni dovolj jasen. Tako se tudi v Ameriki dolgo ni prikazal noben dolarski princ, ki bi s plemenito gesto omogočil ustanovitve zavoda za proučevanje sanj. Kateri veleindustrijec ali bančnik, kateri predsednik številnih trustov in koncernov naj bi pričakoval od te vede kakih praktičnih koristi? In vendar! Tvorničarju postelj Simmons, ki je potrustil največje industrije za izdelavo postelj, je padla v glavo misel, da bi moglo raziskavanje sanj vendarle koristiti njegovi trgovini. Gospod Simmons si je mislil: Zanimivo bi bilo slišati znanstveno mnenje učenjakov, kakšna mora biti postelja, da omogoči človeku zdravo

spanje in lepe sanje. Zato je podaril Mellonovemu institutu pet milijonov dolarjev za gradnjo zavoda, kjer bodo učenjaki proučevali sanje.

V tem novem oddelku Mellonovega instituta delujeta sedaj univerzitetna profesorja H. L. Johnson in George E. Wigand s celo vrsto asistentov in učencev. Smotri proučevanja so seveda malo drugačni nego si jih je zamišljal tvorničar postelj. Gospod Simmons pa je vendarle doživel zadoščenje, da je dobil mimogrede tudi odgovor na vprašanje, ki ga je predvsem zanimalo.

Johnson in Wigand sta delala poskuse z merjenjem sanj na dvanaestih popolnoma zdravih dijakih. Ta merjenja se vrše s pomočjo posebnih za to svrhu izdelanih električnih aparatov. Prvi poskusi so dovedli do ugotovitve, da more človek na splošno spati največ 11 minut, ne da bi se premaknil. Po preteku tega časa se telo avtomatično premakne, kar je neobhodno potrebno za nadaljno spanje. Johnson in njegovi tovariši so napravili 15.000 merjenj, da bi ugotovili vzrok temu pojavu. Končno so dognali, da izžareva telo med spanjem neprestano toploto, ki jo zadržujeta postelja in odeja. Temperatura kožne površine narašča, dokler

traja negibno spanje. Na ta porast temperature reagira telo z gibom, ki odstrani porast toplote.

Pri tem so prišli tudi do drugih zanimivih ugotovitev. Predvsem glede intenzivnosti spanja. Ugotovili so, da je spanje najgloblje, torej za duševni in telesni počitek najboljše, v drugi etapi spalne dobe, to je po prvem premiku telesa. S pomočjo omenjenih aparatov

so mogli zaslediti tudi individualne posebnosti spanja, ki so v zvezi s starostjo speče osebe.

Na vsak način je torej bogati tvorničar otvoril novo zanimivo polje znanstvenih raziskavanj. Poleg znanosti o sanjah obstoja torej tudi znanost o spanju. Nadaljnje natančne preiskave v tej vedi bodo nedvomno prinesle nova spoznanja v proučevanju človeka.

Ali sledi najmrzlejši najmilejša zima?

Znani nemški vremenoslovec W. Lammert priobčuje naslednja zanimiva izvajanja o poteku letošnje zime, ki se bo po njegovem mnenju končala brez velikega mraza.

Kakor je videti, se je tudi priroda nalezla stremljenja po senzacijah in rekordih. Same abnormalnosti. Visoke temperature, ki niso v nikakem razmerju z letnim časom, ki bi moral biti normalno sedaj najbolj mrzel. Te temperature so tem bolj zanimive, ako jih primerjamo z mrazom, ki je zavladal lani ob tem času po osrednji Evropi in ki je povzročil, da je bila lanska zima najostrejša v dvajsetem stoletju. Naša generacija bo morda morda po petdesetih letih reči: takšne zime, kakor je bila 1929, še ni bilo.

Človek, ki se ne bavi z vremenoslovjem, se jedva zaveda, kako velika je razlika med letošnjim zimskim vremenom in lanskim, ker pozna meteorološke dogodke samo na lastnem telesu, ni jih pa doživel v njihovem atmosferskem razvoju. Kdor pa je bil kot meteorolog tako srečen — saj se lahko govorilo o znanstveni sreči — da je videl razvoj in potek najostrejše zime tega stoletja, temu je danes v tej do sedaj tako abnormalno mili zimi jasno, da obstojajo mogočne in raznolike sile, ki morejo oblikovati tako nasproten značaj neposredno sledeče zime. Tu stoji znanost pred nalogo velikega pomena: najti primarne vzroke ostrih in milih zim ter na njih zgraditi vremenske napovedi za daljšo dobo.

Letošnja zima je samo v Evropi tako abnormalno mila, drugi deli zemlje pa trpe sedaj prav tako oster mraz, kakor

smo ga mi lani. Že to dejstvo samo po sebi zahteva raziskavo. Saj vlada vendar v osrednji Aziji, zlasti na Kitajskem, že cele tedne tak mraz, da umirajo ljudje na tisoče. Meteorološki izkazi iz sibirsko-srednjeazijskega ozemlja kažejo slično stanovitnost mraza, kakor so jih lani pri nas. Tudi v severni Ameriki je letos ostra zima. Torej: zima kot celota ni letos na severni polobli nič manjša nego običajno. Premaknila je le svoje akcijsko območje. Ta pojav je silno zanimiv. Predvsem nastane vprašanje: zakaj ta premaknitev? Iz vremenskega položaja severne poloble s posebnim ozirom na severnoatlantsko-evropsko ozemlje je jasno razvidno, da imamo letos absolutno nadvlado tako zvanih ciklonov Zalivskega toka, ki se vlečejo v skoraj nepretrgani vrsti vzdolž Zalivskega toka severnovzhodno. Pri tem pa se ne izogibajo kakor lani severnega in srednjeevropskega kontinenta, temveč segajo brez ovire vse do Rusije in na ta način povzročajo z južnozapadnimi vetrovi preplavljenje vseh evropskih delov z milim zrakom. Lani pa je bil nad severnovzhodno Evropo trajen visok zračni pritisk, ki je v začetku zadržal oceanske vrtince, pozneje pa prešel v protiofenzivo in preplaval srednjo Evropo s severnozapadnimi vetrovi. Meteorološka veda pojasnjuje to odporno silo in poznejšo ofenzivo mrzlih zračnih mas s tem, da se je razprostirala lani že v decembru nad Skandinavijo in celo Rusijo velika snežna površina, ki je s trajajočim izžarevanjem zemeljske toplote v vsemirje tako ojačila visoki pritisk, da je postal odločujoč činitelj v

evropskih vremenskih dogodkih. Ta razlaga bi mogla dovesti do mnenja, da so mrzle zime v bistvu le slučajne. Lani zaradi velike snežne površine na velikem delu Evrope v zvezi z visokim pritiskom. Ta utemeljitev je do sedaj še najboljša, ker je najbližja našemu umevanju. Kot znanstveno dejstvo pa bi mogla obveljati šele po večletnih primerjalnih raziskavanjih.

Nekaj se pa vendarle da sklepati iz te utemeljitve: sedanja zima ne more več prinesiti opasnega in trajajočega mraza, kajti redke so zime, ko bi ležalo

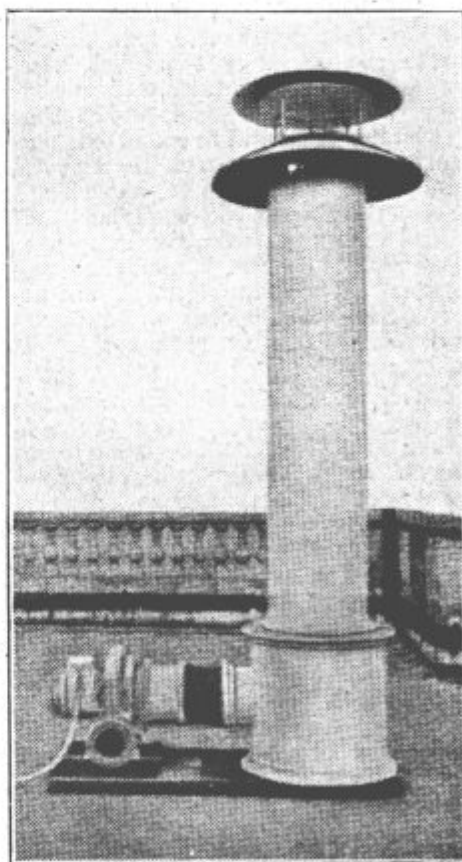
v Skandinaviji in Rusiji, da ne govorimo o osrednji Evropi, tako malo snega kakor sedaj. Vsi znaki kažejo, da bo tudi druga polovica zime v splošnem mila. Seveda pa je lahko še zelo mrz, ki ne izostane niti v najmilejših zimah, kar pa ne more zato bistveno vplivati na splošni značaj letnega časa. Dvoje še tako mrzlih tednov ne pomeni mrzle kaj šele ostre zime. Kadar so posebno mile zime, se prikaže mrz običajno zelo pozno, včasih celo v pomladanskem vremenu.

Ultravijoličasti žarki

in žuželke

Mrčes je vsekakor najnadležnejši človekov sovražnik, zoper katerega se borimo z vsemi razpoložljivimi sredstvi. V najnovejšem času so se tem pridružili še ultravijoličasti žarki. Našemu očesu so ultravijoličasti žarki nevidni in reči, ki jih osvetljujejo, se nam vidijo popolnoma drugačne, kakor so v resnici. Koža se nam vidi v njih svetlobi kakor mrtva, mandarina v modri barvi, jajce pa rdeče in po daljšem osvetljevanju celo vijoličasto. Oči žuželk pa so nasprotno zelo občutljive za te žarke, ki imajo nanje neki prav poseben vpliv. Opazovali so, da se metulji, ki se drugače v vseh moških vijugah spreletavajo po zraku, v območju ultravijoličaste svetlobe takoj orientirajo in uberejo smer proti izvoru svetlobe.

Dalje so čisto slučajno odkrili, da žuželke močno reagirajo tudi na ozon, ki je samo zapletenejša oblika kisika in nastaja, ako na zrak istočasno učinkujejo električne iskre in ultravijoličasti žarki. Na neki razstavi v Marsseilleu so namreč razkazovali tudi ultravijoličaste svetiljke, ki se uporabljajo v zdravilne namene. Od ene izmed svetilk je padel snop žarkov na preprogo, razgrnjeno po tleh. Na tej preprogi se je zbralo na tisoče mravelj. Od vseh strani so lezle vkup, to da v območju ultravijoličastih žarkov so obstale kakor vkopane. Naval mravelj na to mesto je bil tako močan, da se je na preprogi kmalu nabrala več centimetrov debela plast živalic,

Past za lovitev žuželk z ultravijoličastimi žarki

ki niso vedele ne naprej ne nazaj. Preprogo so očistili na ta način, da so mravlje posrkali z nje z električnim aparatom za pometanje, a niti to živalic ni vzdramilo iz omame.

V tem primeru je omamljenost pripisovati učinku o. ona, kar se tudi popolnoma ujema z opazovanji, ki so jih napravili ob hudih nevihtah. Tudi takrat se namreč zrak zaradi elektrike močno prepoji z ozonom in nekatere žuželke so še dolgo po nevihti vse omamljene in ožive šele, ko sveža sapa zopet očisti zrak. Za ozon kot omamno sredstvo so žuželke vobče zelo občutljive. S pomočjo silno občutljivega vonja ga zaznavajo na zelo velike daljave in neka neodoljiva sila jih tira tjakaj.

Vsa ta izkustva z žužlkami so sedaj izkoristili v posebni pasti za mr-

čes. Ta past se vidi kakor nekakšen dimnik, ki ima na vrhu močno kremenčevo luč, ki izžarja ultravijoličaste žarke. Pod lučjo je lijak, ki prehaja v dve navpični cevi, vtaknjeni druga v drugo. Notranja cev je luknjičasta kakor sito, zunanja pa iz masivne pločevine. Poseben električni ventilator neprestano srka skozi nji zrak. Kadar gori kremenčeva luč, se pod vplivom ultravijoličastih žarkov tvori ozon, ki privablja mrčes od blizu in daleč. Žuželke lete naravnost proti svetlobi, dokler jih ventilator ne posrka v past, kjer se love na sitasti cevi. Učinek pasti je presenetljivo močan. Posebno v tropskih krajih so se ti mrčesolovci že precej udomačili. Uporabljajo jih zlasti po vinogradih in sadovnjakih.

„Otok mrtvih“ se potaplja

Nedavno je pregledala otok Pontikronisi ali »Mišji otok« blizu Krfa posebna komisija inženjerjev, ki je ugotovila, da preti otoku nevarnost, da ga pogoltno valovi Jonskega morja.

Otoček, ki se ponaša s silno prikupno lego, je slaven zaradi tega, ker je po njem zasnoval slavni slikar Arnold Boecklin svojo mogočno sliko »Otok mrtvih«.

Pontikronisi ima zelo romantično zgodovino. Sprva je namreč zapiral vhod v pristanišče Hyllaea, kjer se je v bližini vršila prva pomorska bitka, kar jih pomni zgodovina. Pristanišče je sedaj deloma zasuto, ostalo pa je malo jezero. Kalikio-poulo. Na južnozpadni strani se izliva vanj majhen potoček. Tukaj — pripoveduje zgodovina — je pristal s svojo ladjo grški junak Odisej in srečal princeso Navzikajo. Grška mitologija ve celo povedati, da je bil otok sam sprva tista ladja, ki je privedla Odiseja na Itako, toda pozneje jo je užaljeni morski bog Pozejdon spreminil v kamenit otok. Če je to resnica, potem se vidi, da se jeza boga ni še prav nič ohladila, zakaj vsako zimo iznova se od viharjev razbičani valovi Jonskega morja z divjim besom zaganjajo ob otok in kdaj pa kdaj se tudi popolnoma zgrnejo čezenj.

Med vojno, ko so se na Krfo zbirali ostanki srbske vojske k novemu udaru, je bilo na Pontikronisi interniranih nekaj oficirjev, osumljenih, da so odrekli kralju pokorščino. Takrat je neko noč zatulil nad otokom veter mistral, ki je pokončal lepe

cipresne gaje in porušil vsa bivališča oficirjev.

Komisija je dognala, da zimski viharji krušijo kos za kosom od lepega otoka, ki mora v kratkem popolnoma izginiti, ako se takoj ne zgrade jezovi in nasipi, ki bi zlomili moč viharjev. Najpotrebnejša dela bi veljala pol milijona drahem. Za Grčijo pravijo, bi bila izguba otoka velika narodna nesreča, ki jo je treba na vsak način preprečiti. Započeli so veliko javno zbirko prostovoljnih darov, ki prav lepo napreduje in je upanje, da bodo romantični »Otok mrtvih« v poslednjem trenutku oteli smrti.

Kdo je največ naredil za človeštvo?

To je skoro nemogoče dognati brez izestne pristranosti. Dobrodejne napotke velikih duhov, njih praktične iznajdbe, so vobče razvili ter posplošili njih učenci. Razlikovati bi bilo tudi med нравstveno dobrino in fizično dobrino. V moralnem oziru je Kristus prinesel svetu nadčutno pojmovanje čistega idealizma; odpravo suženjstva v svojem poudarjanju človeške enakosti, ljubezen in usmiljenje, podlago vseh altruističnih podjetij, naposled vzpostavitev žene. A da ni bilo apostolov, ki so umirali za njegove misli in širili njegove nauke, ne bi bilo človeštvo nikdar in nikoli nič slišalo o njem. Z odkritjem tiskarstva je Gutenberg obilo prispeval za svetovni promet znanosti. Vendar imel je razumne udeležitelje, n. pr. francoska brata Etiennea, Sokrat, Platon, Pitagora so dol-

ga pred Montesquieu-jem določili velike poteze politiki narodov. Brez Caharija Janse-
na, ki je izumil drobnogled, ne bi bil Pa-
steur mogel proučevati neskončno majhnih
glivic, doseči vseh svojih bioloških izumov
niti zavrniti Poucheta v njegovih zastare-
lih teorijah o samohotni roditvi, samo-
odsebnosti rodni. Nihče se ne more ponasati,
zaključuje gospa De Moers, da je bil naj-
večji dobrotnik človeštvu, kajti napredek
sta omogočila združeni napor veleumov in
trud skromnih iskalcev, ki so širili nauke
oziroma uporabljali duhovite najdbe mi-
slecev ali učenjakov. Največji dobrotnik
za človeštvo — to je požrtvovalnost na-
vdihnjenec, to je delo v službi razuma.

KUHANJE V ALUMINIJEVI POSODI NI ŠKODLJIVO

Veliko vznemirjenje med gospodinjami,
ki uporabljajo aluminijevo posodo, so po-

vzročili nekateri francoski zdravniki trdeč,
da aluminij, ako zaide v hrano, močno
škoduje bodočemu zarodu. Najnovejši po-
skusi dveh nemških kemikov so pa poka-
zali, da je gornja trditev popolnoma na-
pačna. Celo pri dolgo trajajoči kuhi v alu-
minijevi posodi se nikoli ne izloči v jed
toliko kovine, da bi mogla na kakršenkoli
način škodovati organizmu. Celo večje
množine aluminija ali zlitin, ki bi se slu-
čajno primešale hrani, niso nevarne. To
so dokazali natančni poskusi s psi, ki so
jim dalj časa mešali med vsakdanjo hra-
no tolikšne množine aluminija, kakršne se
pri kuhi nikoli ne morejo izločiti od po-
sode. Vzlic temu pa aluminij ni pokazal
nobenih kvarnih posledic glede na zdrav-
je in rast živali. Psi so si ves čas poskusov
ohranili dober tek, ostali so vedri in ži-
vahni. Slednjič so tudi poskusi s podgana-
mi ovrgli trditve francoskih znanstvenikov.

Zima na Holandskem spremeni kanale v lepa zimska pota

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno
20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji
samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knaflj-va ul. 5.
Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno
30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron.
AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostale inozemstvo 1 in pol do-
larja na leto.

Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Urejuje Ivan Podržaj. — Za »Naročno
tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezernik. — Vsi v Ljubljani

Ljubavno pismo in pisalni stroj

Znova se razpravlja o vprašanju, če sme biti napisano ljubavno pismo s pisalnim strojem.

Pisalni stroj je odlična iznajdba. Mogli bi peti slavospev tej blagoslovljeni iznajdbi, ki je tako izredno olajšala in olepšala pisniški promet od človeka do človeka, zlasti med poslovnimi ljudmi. Kakšne rokopise je bilo treba prej predelati!

Se danes se mi smilijo ubogi uredniki in lektorji, ki so morali pred iznajdbo pisalnega stroja čitati debele, jedva čitljive romane. To je moralo biti pravo peklensko delo in reveži so morali preživeti obupne ure.

Kdor ima dandanes slabo pisavo, si kupi majhen, lep stroj in nenadno so njegova pisma, povesti in pesmi lepe in ljubeznive. Poslovnega prometa ač že davno ne moremo več misliti brez majhnega tipkajočega aparata, gospodje pesniki in pisatelji izročajo svoja dela uredništvom pisana s strojem ter je treba zlasti mladim, nepoznanim avtorjem nujno svetovati, da predložijo svoje umotvore lepo s strojem napisane založnikom in urednikom, kajti nobena stvar se že vnaprej tako ne priporoča kakor čistost, jasnost in čednost.

Uradnih aktov, pogodb, poročnih dogovorov (pozor, pozor, dragi ljudje!), spričeval, pobotnic — vsega tega si danes, hvala bogu,

ne moremo več misliti brez pisalnega stroja.

Toda nežna, vdana in morda celo jeclajoča ljubavna pisma? Priznavam: skrajno odvratno in za taktnega človeka izključeno je pošiljanje ljubavnih pisem, pisanih s strojem. Ljubezen in stroj, to je treba šele povedati, nimata med seboj prav nikakega opravka. Nasprotstva: prvo na ljubkih temeljih čustva, drugo na goli mehaniki. Ljubavne besede, pisane s pisalnim strojem — nezaslišana banalizacija čustva, skoraj razosebljenje čustva in korekten človek se ne bo nikoli spozabil, da bi razžalil ljubljeno bitje s tako netaktnostjo. Ljubavno pismo, napisano s strojem je mrzlo, v stvarnost umerjeno, torej dolgočasno ljubavno pismo — pravo toplino, resnično iskrenost more izžarevati le z roko napisano ljubavno pismo.

S strojem trezno postavljene črke na papirju nas gledajo sicer čedno, toda hladno, brez srca in brez duše. Na polti čez tipkajoče kolesje je vsaka beseda ljubezni neusmiljeno izgubila svoj vonj, med tem ko nas objema vsaka posamezna z roko napisana črka z oživljajočim dihom.

Pisati ljubavno pismo na stroj, je približno tako, kakor če bi božali lice ljubljene osebe ne z roko, temveč s posebnim za to izumljenim orodjem.

H. Bethge.

Tu odreži, izpolni in nesi na pošto!

Dopisnica

Bivališče:

Poklic:

Ime:

Natančni naslov odposiljatelja:

Uredništvu

tedenske revije

Znamka
za 50 par

Življenje in svet

Ljubljana

Knafljeva ulica 5.

Moda

Moda skrbi, da moškim ni treba vedno menjavati misli o eni in isti ženski.

Vitke ženske so hrbtnica-mode, polne ženske pa njen hrbet.

Odkar ni več grdih žensk, temveč le slabo oblečene, so lepe ženske jezne na modo.

Moda erotizira življenje. Če objamemo obleko za 3000 Din, spoznamo prepozno, kdo je v obleki.

Večerne obleke so često tako indiskretne, da je vsaka radoznalost odveč.

»Nisem te prevarala. Saj imam vendar še vedno lanski kožuh!«

Kraji ženskega klobuka, ki pokrivajo oči, pomenijo: »Hočem, da me mnogi poznajo.«

Ženske padajo tudi v kratkih krilih. Gre samo za kakovost.

Svihz slepi ljubimca, mož pa spregleda.

Biseri že davno ne pomenijo valute solz, temveč dolarje.

Če je moda preveč enostavna, propadejo krojači, če pa je preveč komplicirana, so v konkurzu možje.

Dekoltirana pisateljica sliči gospodu, ki je pozabil srajco.

Odkar so obleke tako drage, so ženske zopet strastne.

Boštjan.

Plavci ali rjavci

Če smemo verjeti fiziologom, bo l. 3000 popolnoma nestalo plavalcev. V današnji Franciji so razen na severu plavalci precej redki. Svoje dni pa ni bilo tako: germanske tolpe, ki so preplavile Galijo, in Galci sami so nosili dolge svetle lase. V srednjem veku so med francoskim plemstvom močno prevladovali svetlini. Zgodovinar Joinville, govoreč o Saraceni in Beduinih, s katerimi se je otepal v Egiptu, pripoveduje: »To so grdi ljudje in ostudni na pogled, kajti kodri na glavi in kocene na bradi so jim čisto črni.« Iz tega se da posneti, da je bil on sam blondinec in enako skoraj vsi francoski plemiči. Polagoma so Francozi potemneli, in sicer precej močno. Črni lasje se nam danes ne zde več tolikanj odvratni kakor njega dni.

Mladi Maeterlinck in sport

V neki belgijski reviji poroča Gaston Picard o mladih letih pisatelja M. Maeterlincka, čigar svetovna slava se je nenadno pričela z navdušeno kritiko, ki jo je objavil Mirbeau v avgustu 1890 v »Figaru« o njegovi »Princesse Maleine«. Nenadna slava pa ni prav nič vplivala na mladega pisatelja, ki je marljivo gojil sport. Par let potem, ko je izšla omenjena knjiga, ga je obiskal nekoliko mlajši André Gide. Razgovor med obema se je kmalu ustavil. Mučno tižino je prekinil šele Maeterlinck z vprašanjem, ki ga posetnik gotovo ni pričakoval: »Ali ste se letošnjo zimo drsali?« Gide je sprevidel, da Maeterlinck kljub svoji mladi slavi ne mara literarnih razgovorov.

Najrajši čitam:

	Da	Ne
Zivljenjepise		
Prirodopisne članke		
Članke o tehniki in prometu		
Zemljepisne in narodopisne članke		
Polopise		
Zgodovino		
Psihološke in vzgojestovne članke		
Članke o medicini		
Leposlovje		
Sport		
Zabavne sestavke		
Posebne želje!		

Vsebina:

- Umetna osemenitev
M. Skubenko-
Jablanovskij:
V pasti
Duševno bolne živali
Kaj čaka Indijance
v Ameriki
V. Šv.: Že zopet nove
lokomotive
Dr. E. Morton:
Solčni žarki v hrani
Od mornarja do sve-
tovnega boksača
Gljeb I. Uspenskij:
Ali je pismen človek
potreben?
D. Ravljen:
Narodna vzgoja naših
rojakov na tujem
Dr. P. Martell:
Zimsko spanje živali
Skozi pokrajino Dona
Quijota
Daritvena krastača

Kaj čitaš najrajši?

Samo še v tej številki je dopisnica za odgovor. Kdor je še ni izpolnil in odposlal, naj stori to takoj!

Nov svet se poraja

Psihoanaliza, evangelijske svobode — Doba stroja in človeška duša — Novo poganstvo na vidiku

(Iz razgovora med Th. Mannom in Silvestrom Viereckom)

Prizorišče: dom Thomasa Manna, pesnika »Buddenbrookov«, »Začarane gore« in novele »Smrt v Benetkah« — monakovska hiša s vrtom.

Thomas Mann popelje svojega obiskovalca v domačo knjižnico. Na knjižnih policah in mizah so knjige, brošure in časopisi. Thomas Mann ima sanjave oči, temne lase in temne brke. Poteze njegovega obraza so fine in lepe ter izdajajo severnega Germana. Obleden je elegantno, vendar ne tako, da bi zbujal pozornost.

Mann (medlo in mehko): Bojim se, da ste me našli v trudnem razpoloženju. Presilil sem se z delom. Bojim se, da bo najin razgovor več koristil meni nego vam.

Jaz: Upam, da je vaša trudnost le trenutna. Ni veliki dolgčas, ki napade duhovnega človeka v somraku umirajoče civilizacije. Ali računate kakor vaš rojak Spengler s propadom zapadnega sveta?

Mann (postane pozoren, nobene utrujenosti ni več na njem): Ne, optimist sem do zadnjega vlakenca svojega srca. V Evropi in povsod na svetu so na delu dinamične sile in buren napredek. Življenje se nenehoma obnavlja samo od sebe kakor ogromna kača, ki se levi. Tisti gigantski izbruh blaznosti — svetovna vojna — je navzlic vsemu razdejanju, ki ga je povzročil, odstranil mnogo stare pajčevine. Zrak je čist. Zdaj lažje dihamo. Vidim nov svet, ki vstaja iz razvalin preteklosti, vidim novo generacijo.

Jaz: Včasih se izmaknemo nemu jarmu, da se vклонimo drugemu. Osvobojeni tiranije, tradicije, postajamo sužnji strojev.

Mann: Res, Edison nas je vse usužnjil električni žarnici. Moderna civilizacija se nagiba k splošni standardizaciji in mehanizaciji. Vendar prihaja človeška duša iz boja s strojem zmagovala. Celotno v Ameriki, kjer navzema standardizacija podoben ekstrem ter se ustvarja nivelizacija, česar v Evropi ne poznamo, ni človeška duša privezana na kolo njegovega motorja.

Jaz: Mogoče se bo duša posameznika rešila pred stoletjem stroja. Kako pa je z dušo celega naroda?

Mann: Narodova duša se razodeva neprestano sama od sebe. Nobena stopnja standardizacije ne more uničiti naroda ali

posameznih osebnosti. Bavarskega kmeta ne morete nikoli izmenjati za pomoranskega kmeta. Domačin iz Kentuckyja bo vedno ostal osebnost, ki se loči od Njujorčana. Priroda omejuje standardizacijo. Navzlic standardizirajočim filmom, standardizirajočemu štivu, standardizirani obleki in standardizirani morali je standardizacija Ameriko bolj vnanja, nego notranja.

Jaz: Menite, da bodo evropski narodi kdajkoli izenačili svoja interesna nasprotstva tako, da bo mogla biti Panevropa kaj več nego sanja?

Mann: Panevropo si lahko mislimo tudi brez žrtve bistvenih značilnosti narodov. V Zedinjenih državah sodelujejo najrazličnejši rasni tipi v harmoniji. Ni vzroka, da ne bi se njih sorodniki tostran Oceana naučili od njih.

Jaz: Ali bodo evropske Zedinjene države rešile evropsko civilizacijo?

Mann: Evropa ne more propasti. Vesoljstvo ima zakon ohranitve, ki ne dovoljuje narodom, da bi propadli prej nego so izvršili svoje poslanstvo. V mislih na ta zakon nisem nikoli nehal verovati v svojo domovino. Bil je pa čas, ko sem podcenjeval življensko moč socijalnih in političnih sil. Bil sem preveč literat, daleč od dinamičnega toka, ki obvlada dandanes državo. Danes vem, da tvorita sociologija in politika temelj, iz katerega se dviga življenje.

Jaz: Spremenili ste se.

Mann: Nisem se spremenil. Samo zrastle sem. Mladost je rast. Kadar nehamo rasti, nehamo biti mladi. Nespametno je spati in smrčati v času, ko meša življenje znova karte. Prav tako je nespametno pošiljati metafizične proteste proti nespremenljivim odločitvam duha, ki obvladuje svet. Sodeloval bom v novi igri.

Jaz: Ali je psihoanaliza nova znanost ali nova vera?

Mann: Psihoanaliza je novi evangelijski osvobodjenec od prokletstva minulosti. Psihologija osvobaja pogana, zamrlo človekovo veselje do življenja.

Jaz: Človek je iskal po svojih temnih prekopih podzvesti Freuda.

(Nadaljevanje na predzadnji strani)